

УДК 342.7(477)(072)
ББК 67.9(4Укр)400.7я7
К17

Календар прав людини: посібник для педагогічних працівників навчальних закладів.

К.: ВАІТЕ, 2016. – 80 с.

Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах відповідно до висновку комісії з правознавства Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол № 1 від 21 липня 2016 року, лист Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України №2.1/12 - Г-599 від 01.08.2016).

Колектив авторів:

Передмова – Муза О.В., Клименко Н.П., Вступна лекція – Філіпенко Т.М., Муза О.В., Розділ 1 – Дністрянська Н.В., Розділ 2 – Муза О.В., Степанова Н.М., Розділ 3 – Клименко Н.П., Розділ 4 – Майорський В.В., Розділ 5 – Філіпенко Т.М., Розділ 6 – Євтушенко Р.І., Перецьолкін Є.О., Розділ 7 – Бляшенко Н.М., Розділ 8 – Муза О.В., Степанова Н.М., Розділ 9 – Перецьолкін Є.О., Розділ 10 – Зорнік Т.Є., Перецьолкін Є.О., Розділ 11 – Проценко А.М., Свіриденко О.С., Перецьолкін Є.О., Розділ 12 – Павловська-Кравчук В.А.

Редакційна колегія:

Терно Сергій Олександрович, доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України, керівник сектору лабораторії модерної історії України та інноваційних освітніх технологій Запорізького національного університету.

Муза Олег Валентинович, доктор юридичних наук, завідувач сектору наукового супроводу моніторингової діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України, старший науковий співробітник.

Євтушенко Раїса Іванівна, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

Ступницька Наталія Анатоліївна, керівник відділу верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Беца Наталія Олександрівна, національний спеціаліст проектів у сфері верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні.

Автор ідеї видання – **Муза О.В.**

Дизайн видання – **Мадінова Ю.І.**

ISBN 978-966-2310-62-7

Навчальний посібник покликаний допомогти педагогічним працівникам навчальних закладів незалежно від їхнього фаху, а також вихователям груп продовженого дня, класним керівникам та кураторам інших видів позакласної роботи, керівникам гуртків закладів позашкільної освіти поглибити знання з прав людини та зміцнити уміння і навички щодо викладання прав людини у шкільному та позашкільному середовищі. Особливість пропонованого навчального посібника полягає у тому, що у межах одного навчального року та літніх канікул визначено дванадцять змістових розділів, кожен із яких присвячено конкретному питанню з прав людини, що пов'язано із визначною датою місяця. У посібнику викладено орієнтовну тематику правових заходів у кожному місяці для чотирьох вікових категорій – 1-4, 5-7, 8-9, 10-11 класи. Посібник містить різні види діяльності учня, що сприяє формуванню практично-поведінкової компетенції.

 Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Міністерство освіти
і науки України

Ця публікація була розроблена та видана у межах проекту «Удосконалення юридичної освіти та освіти з прав людини» Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Усі права захищені. Зміст цієї публікації можна безкоштовно копіювати та використовувати для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації. Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несе відповідальності за зміст та погляди, висловлені у цій публікації.

ШКІЛЬНИЙ КАЛЕНДАР

ПРАВ

ЛЮДИНИ

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Організація з безпеки та співробітництва у Європі – найбільша у світі регіональна безпекова організація, яка налічує 57 держав-учасниць та працює для збереження миру, сприяння демократії та стабільності для понад мільярда людей.

У 1999 р. ОБСЄ та Уряд України домовилися встановити нову форму співробітництва шляхом запровадження посади Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Меморандум про взаєморозуміння, яким визначаються умови його роботи, був ратифікований Верховною Радою України 10 лютого 2000 р.

Вже понад 15 років Координатор проектів ОБСЄ в Україні планує, реалізовує та здійснює моніторинг виконання проектів, спрямованих на посилення безпеки, удосконалення законодавства, інститутів і практик відповідно до вимог сучасної демократії.

Сфера проектної діяльності Координатора проектів ОБСЄ в Україні поширюється на три напрямки: демократизація та належне урядування, верховенство права та права людини, а також міжпрограмний компонент, що охоплює сферу економіки, охорони довкілля та військово-політичні аспекти безпеки. Проекти виконуються на запит українських партнерів та затверджуються Міністерством закордонних справ України.

У 2015 – 2016 рр. Координатор проектів ОБСЄ в Україні спільно з Міністерством освіти і науки України, Міністерством юстиції України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Львівським національним університетом імені Івана Франка та Національним університетом «Києво-Могилянська академія» впроваджував проект «Удосконалення юридичної освіти та освіти з прав людини». Метою проекту було удосконалення юридичної освіти та сприяння впровадженню підходу, заснованого на правах людини, до шкільної освіти.

У межах компоненту щодо розвитку освіти з прав людини в Україні Координатор проектів ОБСЄ в Україні у співпраці з Міністерством освіти і науки України здійснював навчання учителів та методистів інститутів післядипломної освіти щодо прав людини та методики викладання прав людини у загальноосвітніх навчальних закладах. Крім того, спільно з Міністерством Координатор проектів ОБСЄ в Україні розробив інформаційні, навчальні та методичні матеріали з прав людини для різної цільової аудиторії.

Зокрема, Календар прав людини: посібник для педагогічних працівників навчальних закладів – був розроблений на запит Міністерства колективом авторів, а саме – учителів, методистів інститутів післядипломної освіти та науковців у галузі права. Пропонований навчальний посібник розроблений для широкого кола педагогів і спрямований на поглиблення їхніх знань з прав людини та зміцнення їхніх умінь і навичок щодо викладання прав людини у шкільному та позашкільному середовищі. Задля удосконалення змісту посібника, його методичної та практичної складових, посібник успішно пройшов пілотування у 2015 – 2016 рр.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	9
ВСТУПНА ЛЕКЦІЯ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ.....	13
РОЗДІЛ 1. ВЕРЕСЕНЬ – ПРАВО НА ОСВІТУ	17
РОЗДІЛ 2. ЖОВТЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ.....	21
РОЗДІЛ 3. ЛИСТОПАД – ПРАВА ЛЮДИНИ І ПРАВА ДИТИНИ	27
РОЗДІЛ 4. ГРУДЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ: ОХОРОНА І ЗАХИСТ	33
РОЗДІЛ 5. СІЧЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	37
РОЗДІЛ 6. ЛЮТИЙ – ГЕРОЇ НЕБЕСНОЇ СОТНІ	42
РОЗДІЛ 7. БЕРЕЗЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І КУЛЬТУРА	46
РОЗДІЛ 8. КВІТЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я.....	52
РОЗДІЛ 9. ТРАВЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ.....	57
РОЗДІЛ 10. ЧЕРВЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ.....	63
РОЗДІЛ 11. ЛИПЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І ДОВКІЛЛЯ.....	68
РОЗДІЛ 12. СЕРПЕНЬ – ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЯ.....	72
БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА АВТОРІВ ПІДРУЧНИКА.....	77

Передмова

**Що є свобода? Добро в ній яке?
Кажуть, неначе воно золотє?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.**

(Г.Сковорода «De Libertate»)

Повноцінне функціонування суспільства неможливе без усвідомлення важливої ролі права. Втілення гуманістичних цінностей та ідеалів у процеси правового регулювання суспільних відносин є найголовнішим завоюванням в історії людства.

Суспільно-політичні виклики сьогодення висувають нові вимоги до виховання покоління, що підрастає, серед яких, насамперед, формування національної самосвідомості учнів, усвідомлення основоположних прав і свобод людини та знання механізмів їхнього захисту. За цих умов значно зростає відповідальність педагогів, обов'язком яких є розвиток в учнів основних загальнолюдських цінностей, морально-правових якостей, відповідальності за власну долю та майбутнє держави. Вирішення зазначених актуальних завдань неможливе без спільної праці вчителів, науковців, представників громадських та міжнародних організацій задля вироблення єдиної національної стратегії розвитку правового виховання школярів.

Метою пропонованого навчального посібника є надання методичних рекомендацій педагогам з правового виховання учнів 1-11 класів: формування знань з прав людини та механізмів їхнього захисту, підвищення рівня правової культури. Пропонований навчальний посібник призначений для класних керівників, педагогів-організаторів, вихователів груп продовженого дня тощо. Педагогам пропонуються методичні розробки навчально-виховних заходів для широкої учнівської аудиторії.

Особливість навчального посібника полягає у тому, що визначено дванадцять змістовних розділів, кожен із яких присвячено конкретному питанню з прав людини та визначній даті місяця.

Матеріали навчального посібника дозволяють надати учням основні знання щодо прав людини, залучити їх до дискусії, навчити школярів використовувати набуті знання для обґрунтування власної думки, добирати аргументи та контраргументи власної позиції тощо. Навчальні матеріали посібника спрямовані на стимулювання інтересу і мотивації учня до правової освіченості, формування правової компетентності (розуміння та ставлення до права як до загальнолюдської цінності; вміння учнів будувати усні та письмові висловлювання щодо прав людини; застосовувати правові знання, уміння та навички у навчальних і життєвих ситуаціях).

Робота із матеріалами кожного розділу передбачає активну співпрацю всіх учасників навчально-виховного процесу протягом запланованих занять. Матеріали посібника передбачають різноманітні форми заходів

(конференції, рольові ігри, диспути тощо), запропоновані прийоми і методи сприяють засвоєнню знань про права людини та механізми їхнього забезпечення. Кожний розділ містить рекомендації щодо того, як організувати взаємодію учасників під час заняття, самостійну підготовку та виконання пропонованих завдань.

У посібнику передбачено залучення учнів до різноманітних видів діяльності, що сприяє формуванню їхньої правової компетентності, зокрема:

- учень/учениця зможе творчо і критично мислити, ґрунтуючись на правовому матеріалі, розмірковувати, порівнювати, узагальнювати, брати участь у дискусії, аргументувати думку, визначати й обирати альтернативні підходи та рішення у правових ситуаціях, уміти аналізувати та пропонувати розв'язання юридичних ситуацій у навчанні та житті; буде уміти спілкуватися, дискутувати з правових питань, розв'язувати проблеми, пов'язані із застосуванням правових знань;
- учень/учениця зможе здійснювати і пояснювати вибір моделі поведінки у повсякденних життєвих ситуаціях, орієнтуючись на норми права; реалізовувати та захищати свої права та права інших, спираючись на правові знання, свідомо обирати моделі правомірної поведінки; застосовувати правові знання, уміння й навички, свідомо ставитися до обов'язків та відповідальності за власні вчинки і поведінку.

У посібнику викладено орієнтовну тематику правознавчих заходів у кожному місяці для чотирьох вікових категорій – 1-4, 5-7, 8-9 та 10-11 класи. Усі заходи та їхні складові можна варіювати між собою залежно від тематики заняття та, за потреби, використовувати безвідносно до конкретного місяця.

Структура посібника

РОЗДІЛ	НАЗВА РОЗДІЛУ	ВИЗНАЧНІ ПРАВОВІ ДАТИ
ВЕРЕСЕНЬ	Право на освіту	1 вересня – День знань 8 вересня – Міжнародний день грамотності
ЖОВТЕНЬ	Права людини: міжнародно- правові стандарти	8 жовтня – День юриста 14 жовтня – День захисника України; День Українського козацтва 24 жовтня – День Організації Об'єднаних Націй
ЛИСТОПАД	Права людини і права дитини	4 листопада – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 20 листопада – Всесвітній день дітей; Конвенція ООН про права дитини 22 листопада – День Свободи 25 листопада – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства над жінками 28 листопада – День пам'яті жертв голодоморів
ГРУДЕНЬ	Права людини: охорона і захист	1 грудня – День прокуратури 3 грудня – Міжнародний день інвалідів 10 грудня – День прав людини; Загальна декларація прав людини 15 грудня – День працівників суду 19 грудня – День адвокатури
СІЧЕНЬ	Права людини і державотворення	22 січня – День Соборності України 27 січня – День пам'яті жертв Голокосту 29 січня – День пам'яті героїв Крут
ЛЮТИЙ	Герої Небесної Сотні	20 лютого – День Героїв Небесної Сотні 20 лютого – Всесвітній день соціальної справедливості
БЕРЕЗЕНЬ	Права людини і культура	3 березня – Всесвітній день письменника 9-10 березня – Шевченківські дні 21 березня – Всесвітній день поезії 27 березня – Міжнародний день театру

РОЗДІЛ	НАЗВА РОЗДІЛУ	ВИЗНАЧНІ ПРАВОВІ ДАТИ
КВІТЕНЬ	Права людини і охорона здоров'я	7 квітня – Всесвітній день здоров'я 26 квітня – Міжнародний день пам'яті жертв радіаційних аварій і катастроф
ТРАВЕНЬ	Права людини і свобода віросповідання	За календарями релігійних свят
ЧЕРВЕНЬ	Права людини: конституційно-правові гарантії	Для шкільного самоврядування
ЛИПЕНЬ	Права людини і довкілля	Для шкільних таборів
СЕРПЕНЬ	Права людини і демократія	Для шкільного самоврядування

Вступна лекція про права людини

У теорії права не існує універсального (уніфікованого) визначення поняття прав людини.

Повноцінне розуміння прав людини можливе лише за умови вивчення міжнародно-правових стандартів, які закріплюють вимоги щодо забезпечення державою всебічного розвитку кожній людині.

Автори посібника виходять з того, що права людини – це:

- 1) обсяг можливостей (спроможностей), необхідних для її існування та розвитку у суспільстві;
- 2) вимоги людини, адресовані державі й суспільству;
- 3) здатність задовольнити власні потреби та користуватися суспільними благами;
- 4) вираження її сутності як соціальної істоти.

Права людини:

- з'являються у людини від моменту народження як невід'ємні умови фізичного і соціального існування та розвитку;
- соціальні можливості, які пов'язані з конкретно-історичними умовами, економічним і культурним рівнем життя суспільства та держави;
- мають універсальний характер, вони є надбанням кожної людини.

Не існує єдиної класифікації прав людини. Автори посібника умовно пропонують таку класифікацію.

ЗА СУБ'ЄКТОМ	ЗА ЧЕРГОВІСТЮ ВКЛЮЧЕННЯ ДО ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ	ЗА ГЕНЕЗИСОМ (РОЗВИТКОМ)	ЗА ЗМІСТОМ
ПРАВА ЛЮДИНИ	ПРАВА ПЕРШОГО ПОКОЛІННЯ	ПРИРОДНІ (ПРИРОДЖЕНІ)	ОСОБИСТІ (ГРОМАДЯНСЬКІ) ПРАВА І СВОБОДИ
ПРАВА ГРОМАДЯНИНА	ПРАВА ДРУГОГО ПОКОЛІННЯ	ПОХІДНІ ВІД ПРИРОДНИХ	ПОЛІТИЧНІ
	ПРАВА ТРЕТЬОГО ПОКОЛІННЯ		СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ІНШІ
	ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ (на етапі становлення)		

За черговістю включення до конституції та міжнародних правових документів виділяють покоління прав людини.

Перше покоління включає громадянські й політичні права, що закріплюють незалежність особи від держави, позначають межі втручання держави у сферу свободи людини: право на життя, на свободу і особисту недоторканність тощо.

Друге покоління стосується соціальних, економічних і культурних прав, що дістали закріплення у міжнародно-правових документах і конституціях багатьох держав до середини ХХ ст., їхня реалізація вимагає «позитивного втручання» держави, створення відповідних механізмів реалізації: право на відпочинок, право на соціальне забезпечення, право на освіту, право на працю, право на вільний вибір роботи, право створювати профспілки, право на достатній життєвий рівень, право на медичну допомогу, право на захист материнства і дитинства.

Третє покоління утворюють солідарні або колективні права, існування яких пов'язане з глобальними проблемами людства та які належать більше націям, народам чи територіальним громадам, ніж окремим індивідам. Закріплення цієї групи прав почалося після Другої світової війни і пов'язане із національно-визвольним рухом країн, що розвиваються, а також із загостренням глобальних світових проблем. Глобалізація спричинила інтернаціоналізацію юридичних формулювань прав людини, створення міжнародних (або континентальних) пактів про права людини, законодавчого співробітництва країн у питаннях про права людини, набуття наднаціонального характеру законодавствами тих держав, що підписали міжнародні пакти про права людини. Визнання міжнародним співтовариством прав людини стало орієнтиром для розвитку всього людства в напрямку побудови правових, соціальних держав.

Перші два покоління прав людини пов'язані з третім поколінням спільним принципом: реалізація колективних прав не повинна обмежувати права і свободи особи. Права третього покоління: мир, безпека; незалежність; право на здоров'я; на безпечне довкілля; право на гуманітарну допомогу; на соціальний і економічний розвиток (як людини, так і людства в цілому); право на інформаційний простір; на політичне, економічне, соціальне і культурне самовизначення; право на економічний та соціальний розвиток (право на місцеве самоврядування, право на користування спільною спадщиною людства). Права третього покоління відрізняються від прав двох попередніх поколінь тим, що перебувають у стадії становлення юридично обов'язкової норми. Вони містяться тільки в резолюціях міжнародних організацій.

ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ

- право на життя
- право на свободу і особисту недоторканність
- свобода від рабства.

ДРУГЕ ПОКОЛІННЯ

- право на відпочинок
- право на соціальне забезпечення
- право на освіту
- право на працю
- право на вільний вибір роботи
- право створювати профспілки
- право на достатній життєвий рівень
- право на медичну допомогу
- право на захист материнства і дитинства.

ТРЕТЄ ПОКОЛІННЯ

- право на мир
- право на безпеку
- право на незалежність
- право на здоров'я
- право на безпечне довкілля
- право на гуманітарну допомогу
- право на соціальний і економічний розвиток як людини, так і людства в цілому
- право на інформаційний простір
- право на політичне, економічне, соціальне і культурне самовизначення
- право на економічний та соціальний розвиток
- право на місцеве самоврядування
- право на користування спільним спадком людства.

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ

- право людини на штучну смерть (евтаназію)
- право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї
- право на вирощування органів людини з її стовбурових клітин.

У XXI ст. можна говорити про становлення *четвертого покоління* прав людини, котре пов'язане з науковими відкриттями в галузі мікробіології, медицини, генетики тощо. Ці права є результатом втручання у психофізіологічну сферу життя людини: право людини на штучну смерть (евтаназію); право жінки на штучне запліднення і виношування дитини для іншої сім'ї; вирощування органів людини з її стовбурових клітин.

Права людини третього і четвертого покоління відрізняються від прав двох попередніх поколінь тим, що перебувають у стадії юридичного оформлення і не мають обов'язковості. Вони містяться тільки в резолюціях міжнародних організацій.

Проголошення, гарантування та захист прав людини може відбуватися на двох взаємопов'язаних рівнях: на національному рівні (у межах держави), коли відповідний обсяг можливостей людини закріплений у конституції та законодавчих актах; на міжнародному рівні, що характеризується існуванням універсального комплексу основоположних прав та свобод людини.

Міжнародний рівень закріплення прав людини характеризує поняття «**міжнародно-правові стандарти прав людини**», що передбачає прийняття міжнародними організаціями правових стандартів, тобто еталонів, кращих зразків визначення найнеобхідніших благ людини. Найбільш універсального характеру здобули міжнародно-правові стандарти прав людини, що передбачені у трьох взаємопов'язаних міжнародно-правових документах Організації Об'єднаних Націй – Загальній декларації прав людини (1948), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966) та Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966).

Міжнародні механізми захисту прав людини розрізняють залежно від рівня реалізації:

- універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада з прав людини при Генеральній Асамблеї ООН, Комісія з прав людини ЕКОСОП ООН, Комітет з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Верховний комісар ООН у справах біженців);
- регіональні механізми, що діють на території певного регіону (Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Організація з безпеки та співробітництва у Європі тощо).

Щодо захисту своїх прав громадянин України має право звернутися до Європейського суду з прав людини після використання усіх внутрішніх засобів юридичного захисту і лише протягом шести місяців з дати ухвалення остаточного рішення (після набуття чинності Протоколу №15 до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод цей строк буде скорочено до чотирьох місяців). Рішення Суду є обов'язковим для виконання в Україні.

Кожна держава повинна прагнути втілити на рівні свого законодавства загальновизнані міжнародно-правові стандарти прав людини, тому даремно, як приклад, у Конституції України ми можемо віднайти права та свободи людини і громадянина, що закріплені згаданими міжнародно-правовими документами. Зауважимо, що це лише «вершина» міжнародно-правових стандартів, оскільки за останні півстоліття вони зазнали суттєвого розширення, що втілюється у прийнятті міжнародно-правових документів уже за окремими видами прав людини (як приклад, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979), Конвенція про права дитини (1989) тощо).

Потрібно завжди пам'ятати, що права людини невід'ємні, їх не можна втратити, оскільки вони випливають із самого факту людського співіснування. Однак за певних обставин деякі права можуть бути припинені або обмежені. Наприклад, призупиняється низка прав людини, винної у скоєнні злочину. Або ж, у разі запровадження комендантської години під час громадських заворушень, обмежується свобода пересування громадян.

Права людини взаємозалежні, але не взаємозамінні. Це означає, що права людини пов'язані між собою. Часто здійснення одного права залежить від існування багатьох інших прав, і немає жодного права, яке було б важливішим за інші. Натомість жодне право не може замінити собою інше.

Права людини є загальними, тобто вони однаково застосовуються до людей у всьому світі, причому без часових обмежень. Кожен має право користуватися правами незалежно від раси, кольору шкіри, статі, віросповідання, майнового стану, політичних чи інших переконань.

Права дитини – це складова загального конституційного-правового статусу людини. Дитина є самостійним носієм прав. Відповідно до Конвенції ООН про права дитини людська істота до досягнення 18-річного віку є дитиною, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше.

Для розуміння прав людини і прав дитини не обов'язково бути юристом. Кожна людина повинна знати:

- *які у неї є права.* Для цього необхідно бути ознайомленим із Розділом II Конституції України, в якому визначено обсяг кожної групи прав людини (особистих, політичних, соціально-економічних, культурних тощо), а також міжнародно-правовими стандартами у сфері прав людини;
- *як реалізувати свої права.* Для цього необхідно знати, які державні органи можуть забезпечити здобуття людиною належного їй соціального блага. Або знати, як правильно вчинити у конкретних відносинах з іншими людьми, якщо задоволення відповідних благ нерозривно пов'язане з благами інших людей (право на сім'ю, право власності, право на житло тощо);
- *як захистити свої права,* якщо вони порушені, невизнані іншими людьми, представниками державних органів, установ та організацій. Для цього необхідно скласти певний юридичний документ (позовна заява, скарга, електронна петиція тощо), у чому вам можуть бути корисними розроблені зразки таких документів, які ви знайдете на спеціалізованих правових сайтах або у спеціальних друкованих виданнях, та подати його до відповідного державного органу у встановлені законом строки.

Вересень

ПРАВО НА ОСВІТУ

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розкрити зміст права на освіту;
- ☑ охарактеризувати основні нормативно-правові акти в галузі забезпечення права на освіту;
- ☑ висвітлити методичні прийоми формування потреби у неперервній освіті та самоосвіті.

Історична довідка

Історія 1-го вересня як особливого дня сягає своїм корінням у глибоку давнину, а саме – IV століття нашої ери. У 325 році Костянтин Великий, римський імператор, скликав Перший вселенський собор, на якому, крім іншого, було вирішено починати новий рік з 1 вересня. І у школах також розпочиналися заняття.

Право на освіту – одне з основоположних прав і свобод людини. Під освітою розуміється цілеспрямований процес виховання і навчання в інтересах людини, суспільства, держави, а право на освіту – це право людини на участь у цьому процесі.

На міжнародному рівні право на освіту нормативно було закріплене тільки після Другої світової війни. Так, в Загальній декларації прав людини з'явилася стаття 26, де було закріплене право на освіту. Також право на освіту закріплене в статтях 13 і 14 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, статтях 28 і 29 Конвенції про права дитини, у статті 2 Першого протоколу Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у статті 17 Європейської соціальної хартії (переглянутої).

В українській історії право на освіту послідовно знаходило своє нормативно-правове закріплення

у Гадяцьких статтях (1658), Конституції Пилипа Орлика (1710), Конституційному проекті «Вільної Спілки» М. Драгоманова (1884), Першому Універсалі Української Центральної Ради (1917).

Конституція України 1996 року статтею 53 гарантує:

«Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою.»

Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти у державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам.

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства».

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ПРАВА ЛЮДИНИ (див. вступну лекцію).

ПРАВО НА ОСВІТУ – це право на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, необхідних для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства.

ОСВІТА – сукупність знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил та практичної підготовки, що досягаються у результаті цілеспрямованої навчально-виховної роботи.

СТРУКТУРА ОСВІТИ В УКРАЇНІ включає: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; професійно-технічну освіту; вищу освіту; післядипломну освіту.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Абетка права»	Година спілкування
	«Подорож у країну знань»	Гра
5-7 класи	«Знання – це скарб, а книга – ключ до нього» (до Всеукраїнського дня бібліотекаря)	Бібліотечний урок
	«Вільний інформаційний простір: за і проти»	Диспут
8-9 класи	«Є тільки одне благо – знання, і тільки одне зло – неучтво» (Сократ)	Година спілкування
	«Від свята знань до суспільства знань»	Науково-практична конференція
10-11 класи	Освіта як складова життєвого успіху	Освітній проект
	«Якість освіти: виклики часу»	Диспут

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Освіта як складова життєвого успіху

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає зміст права на освіту та гарантії його реалізації з боку держави; розуміє потребу в постійній освіті та самоосвіті; усвідомлює освіту як спосіб самореалізації.
Цільова аудиторія:	Учні 10-11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Учитель/вчителька на початку заняття у вступному слові розкриває зміст права на освіту; після закінчення роботи над проектом «У якій школі ви хотіли би вчитися» та повідомлень про роль освіти в житті видатних людей, учні висловлюють свою думку стосовно освіти як складової частини життєвого успіху. У процесі виконання вправи «Чорна скринька» учні пропонують свої шляхи вирішення конфліктних ситуацій та порушень права людини на освіту, спираючись на нормативно-правові акти. Закінчується захід роботою над картою «Формула успіху», під час якої кожен учень/учениця аналізує свої здібності та можливості і ставить перед собою мету.

Обладнання:

Мультимедійний проектор, фліпчарт, скриньки з кейсами документів, карти «Формула успіху».

ХІД ЗАХОДУ**1. СТВОРЕННЯ ПРОЕКТУ «У ЯКІЙ ШКОЛІ ВИ ХОТИЛИ БИ ВЧИТИСЯ».****2. РОЛЬ ОСВІТИ В ЖИТТІ ВИДАТНИХ ЛЮДЕЙ** (повідомлення учнів).**3. ГРА «ЧОРНА СКРИНЬКА»** (завдання для груп щодо визначення порушення у реалізації права на освіту).**4. РОБОТА НАД КАРТОЮ «ФОРМУЛА УСПІХУ»** (кожен учень/учениця аналізує свої здібності та можливості і ставить перед собою мету).*Методична порада*

Спочатку учитель/вчителька розповідає учням про те, що таке освіта та чому вона важлива для розвитку та життєвого успіху, характеризує право на освіту та еволюцію його розвитку. Після цього учитель/вчителька розпочинають із першої вправи.

1. СТВОРЕННЯ ПРОЕКТУ «У ЯКІЙ ШКОЛІ ВИ ХОТИЛИ БИ ВЧИТИСЯ»

Коментар учителя/вчительки: давайте створимо портрет улюбленої школи – школи, в якій би ви навчалися з радістю (метод «Мозкового штурму»).

Учитель/вчителька записує на дошці всі варіанти, запропоновані учнями.

Учні розподіляють варіанти відповідей за такими компонентами:

- основна мета школи;
- стосунки учителів, учнів та батьків як учасників навчально-виховного процесу;
- зміст шкільної освіти.

На основі варіантів відповідей, що записані на дошці, учні, застосовуючи метод ПРЕС, відповідають:

- я вважаю, що – висловлюють свою думку або позицію;
- тому що – пояснюють, на чому ґрунтується позиція;
- наприклад – наводять факти на користь обраної позиції;
- таким чином, отже – узагальнюють свою думку, роблять висновки.

2. РОЛЬ ОСВІТИ В ЖИТТІ ВИДАТНИХ ЛЮДЕЙ (ПОВІДОМЛЕННЯ УЧНІВ)

Напередодні заняття учням потрібно дати завдання відшукати інформацію про роль освіти в житті видатних, успішних людей. Учні доповідають про результати своїх пошуків.

Коментар учителя/вчительки: як бачимо, для досягнення успіху в житті потрібна низка складових і не завжди визначальною є освіта. Але давайте подискутуємо: чи можливо без освіти (знань, умінь і навичок) досягнути успіху?

3. ГРА «ЧОРНА СКРИНЬКА»

Учні об'єднуються у дві групи. Кожна група отримує свою скриньку, в якій міститься завдання. Застосовується метод кейсів. У кейсі запропоновані юридичні ситуації та необхідний довідковий матеріал (за потреби). Учні мають запропонувати розв'язок ситуації.

Кейс для групи I	Кейс для групи II
<p>У міській газеті надруковане рекламне оголошення: «Державна середня школа імені Т. Шевченка запрошує на навчання до 10 класу гуманітарного профілю. Крім основних предметів, вивчаються додаткові за вибором: риторика – оплата 25 грн./міс., логіка – 25 грн./міс., менеджмент – 50 грн./міс.»</p>	<p>Василь навчається у Національному університеті «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» на заочній формі навчання. У липні він був призваний на військову службу до Збройних Сил України за контрактом. У жовтні Василь отримав повідомлення про сесію в академії. Однак командир частини відмовив йому у тому, щоб він залишив частину на час сесії, мотивуючи відмову тим, що це армія, а не звичайна робота.</p>
<p>Завдання: з'ясуйте, чи законною є оплатність навчання у державному навчальному закладі?</p>	<p>Завдання: визначте, чи правомірними були дії командира.</p>

Представники груп по черзі представляють свої напрацювання.

Учитель/вчителька підбиває підсумки роботи в групах.

4. РОБОТА НАД КАРТОЮ «ФОРМУЛА УСПІХУ»

Учитель/вчителька пропонує учням заповнити карту таким чином:

- Я хочу (мої інтереси, нахили, бажання, мрії)
- Я можу (здібності, можливості)
- Я зроблю (кроки для досягнення мети)

Учитель/вчителька підсумовують вправу та усе заняття, наголошуючи на тому, що освіта як сукупність необхідних знань, умінь, навичок та цінностей – місточок до досягнення мети та успіху у житті, а держава повинна гарантувати усім реалізацію права на освіту.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclarat1.html>
4. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
5. Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/child/>

Жовтень

ПРАВА ЛЮДИНИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ

Історична довідка

– XVII – XIX ст. –
перше покоління прав людини –
громадянські та політичні права
(право на життя, свободу та особисту
недоторканність тощо);

– поч. XX – сер. XX ст. –
друге покоління прав людини,
сформульоване Міжнародним біллем
про права людини (економічні,
соціальні і культурні права);

– 24.10.1945 р. –
подія, що започаткувала формування
міжнародно-правових стандартів
прав людини – заснування Організації
Об'єднаних Націй;

– II-а пол. XX ст. –
третє покоління прав людини –
колективні права, засновані на
солідарності людей (право на здорове
навколишнє середовище, право на
мир тощо);

– поч. XXI ст. –
четверте покоління – права людини
у сфері мікробіології, медицини,
генетики.

МЕТА РОЗДІЛУ

- ✓ висвітлити сучасне розуміння прав людини;
- ✓ розглянути класифікацію прав людини;
- ✓ проаналізувати міжнародно-правові стандарти захисту прав людини.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ПРАВА ЛЮДИНИ (див. вступну лекцію).

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – система прав людини, розподілена за відповідними ознаками (особисті, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, інформаційні права; індивідуальні, колективні права; права людини, громадянина тощо).

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ – універсальний комплекс основоположних прав та свобод людини.

МІЖНАРОДНИЙ БІЛЛЬ ПРО ПРАВА ЛЮДИНИ – неофіційна назва трьох взаємопов'язаних міжнародно-правових документів ООН: Загальної декларації прав людини 10.12.1948 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 16.12.1966 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права 16.12.1966 р.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Я і мої права»	Виставка малюнків
	«Сім'я – це я і ти, сім'я – це ми!»	Виховна бесіда
5-7 класи	«Право на життя як невід'ємне право кожної людини»	Бесіда з елементами дискусії
	«Ми за мирне співіснування!»	Виховний захід
8-9 класи	«Права людини: як їх захистити?»	Круглий стіл
	«Підняти слабкого – цього замало: треба потім його ще й підтримати» (В. Шекспір)	Диспут
10-11 класи	«Я захищаю Україну!»	Молодіжна акція
	«Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах»	Науково-практична конференція

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ
Сім'я – це я і ти, сім'я – це ми

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розкриває поняття «права людини», «сім'я»; знайомиться із класифікацією прав і свобод людини та громадянина.
Цільова аудиторія:	Учні 3-4 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Працюючи над поняттями «права людини», «сім'я», учитель/вчителька має пояснити, які права людини є у кожної особи від народження, ким ці права гарантуються і охороняються. Учні мають зрозуміти, що сім'я є тим осередком, з якого починається пізнання прав людини. Учні знайомляться із класифікацією прав і свобод людини та громадянина. Закінчується робота рефлексією щодо того, як можна захистити права людини.
Обладнання:	Витяги із Загальної декларації прав людини, Сімейного кодексу України, картки із частинами тексту для читання «Вечірня прогулянка», картки із частинами слів, ілюстрації казок «Коза-дереза», «Попелюшка», «Гидке каченя», «Дюймовочка», «Вовк і семеро козенят», «Івасик-Телесик».

ХІД ЗАХОДУ**I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ****II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ****2.1. Вправа «Асоціативний куц»****Методична порада**

Учитель/ учителька пропонує учням підібрати синоніми до слова «сім'я». Основні синоніми записуються на дошці (фліпчарті, переносній дошці).

Сім'я – це...

У підсумку учитель/ учителька робить висновок, що сім'я – це така група людей, яка поєднана не лише родинними зв'язками, але і певними відносинами, які ґрунтуються на довірі, любові, співчутті, і водночас, правах і обов'язках кожного члена сім'ї.

2.2. Робота із оповіданням «Вечірня прогулянка»**Методична порада для учителя/ учительки**

Опрацьовується текст (учні читають текст оповідання по черзі), а потім учням ставлять запитання до нього. Після основної частини заходу, відбувається обговорення оповідання.

«Тато прийшов з роботи трішки пізніше, ніж завжди. Але Мар'янка навіть не слідкувала за часом. У неї все не виходило з пам'яті лайка, яку вона сьогодні почула під час вечірньої прогулянки. Мар'янка підбігла до столу, де сидів тато, і, заглядаючи йому в вічі, розповіла про вечірню прогулянку: як вони з друзями гралися у пісочку, будували маленькі будиночки, як до них підбіг Олесь, хлопець із сусіднього двору, і почав їхні будиночки топтати ногами, а піском жбурляти на машину дядька Петра. Це побачив дядько Петро і нагримав на Олесь, а за шкоду пригрозив: «Та тебе, бешкетнику, за це мало відшмагати, ось я твоїй матері все розкажу, нехай вона тобі задасть!» Мар'янка була схвильована і перепитала: «Тату, скажи мені, Олесь – бешкетник? А якщо й так, то хіба за це шмагають?» Тато відповів: «Моя маленька Мар'яно, ти маєш знати, що той, хто порушує правила поведінки, є бешкетником. Але й дядько Петро вчинив неправильно. За такі дії не шмагають, а навпаки – необхідно було пояснити Олесю, як себе слід поводити на вулиці, як розмовляти, щоб не образити ближнього». Мар'янка слухала і пишалася своїм татом.»

Запитання для обговорення:

1. Чи мав Олесь право топтати будиночки з піску Мар'янки та її друзів, а також жбурляти піском у машину дядька Петра?
2. Чи траплялися у Вашому житті схожі історії?
3. Чи пояснювали Вам Ваші батьки, як себе слід поводити на вулиці, у школі, на відпочинку?

Свою відповідь обґрунтуйте.

Підсумовуючи роботу над оповіданням, учитель/ учителька окреслює завдання на заняття:

- що ми знаємо про права людини?
- який їхній основний зміст та хто повинен їх захищати?

III. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ

3.1. Робота із поняттями

«Сім'я», «права людини», «права і обов'язки людини у сім'ї»

Визначення можна взяти із юридичного словника в адаптованих до віку формулюваннях. Важливо, щоб у підсумку роботи над поняттями чітко було зазначено, що права людини (дитини) з'являються від народження і першими гарантами, хто їх охороняє, є батьки дитини.

3.2. Класифікація прав людини

Учитель/вчителька пояснює учням, що існує багато різних класифікацій прав і свобод людини, проте можна скористатися і такою схемою:

ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	
<p>ОСОБИСТІ ПРАВА І СВОБОДИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Право на життя • Право на повагу гідності • Право на свободу та особисту недоторканність • Право на сімейне життя • Право на свободу пересування 	<p>ПОЛІТИЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Право брати участь у виборах • Право брати участь в управлінні державними справами • Свобода слова
<p>ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Право на власність • Право на підприємницьку діяльність • Право на працю • Право на страйк 	<p>СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРАВА І СВОБОДИ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Право на відпочинок • Право на соціальний захист • Право на житло • Право на охорону здоров'я
<p>ПРАВА ЛЮДИНИ ГАРАНТУЮТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ ПРАВОВИМИ ДОКУМЕНТАМИ</p>	

3.3. Робота із ілюстрацією

Учитель/вчителька демонструє ілюстрацію.

Завдання:

- уважно роздивіться ілюстрацію;
- визначте, які права та свободи дитина тримає на кульках (використовуючи попередню класифікацію);
- подумайте, чи реалізуються ці права у вашому житті? Якщо так, то яким чином?

3.4. Гарантії прав людини

У короткому поясненні учитель/вчителька розповідає учням про **Конституцію як Основний закон держави**, де закріплені гарантії прав людини. Окрім цього, зазначає, що національне законодавство гарантує права людини та їхній захист. Як приклад, **Сімейний кодекс** регулює сімейні взаємини та відповідальність батьків і дітей, **Цивільний кодекс** – особисті майнові і немайнові відносини між громадянами держави, **Кримінальний кодекс** – охорону прав і свобод людини і громадянина від суспільно небезпечних посягань.

На міжнародному рівні існує ціла низка актів, договорів, декларацій, якими закріплено стандарти з прав людини, які повинні бути гарантовані кожною державою світу.

Робота із поняттям «Міжнародний білль про права людини» (див. опорні поняття).

3.5. Робота із документом

Витяг із Сімейного кодексу України:

«Ст. 150. Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини

1. Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини.
2. Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток...
4. Батьки зобов'язані поважати дитину.
7. Забороняються фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.»

Запитання для обговорення:

На вашу думку, а чи тільки батьки мають обов'язок перед дітьми, чи й діти теж мають обов'язки перед батьками?

3.6. Робота над оповіданням «Вечірня прогулянка»

Запитання для обговорення:

1. Використовуючи набуті знання, з'ясуйте, чи мав право дядько Петро погрожувати Олеся фізичним покаранням?
2. Поміркуйте, якою б мала бути поведінка Олеся?
3. Дайте пораду дядьку Петру, як йому варто було вчинити із Олесем?

IV. РЕФЛЕКСІЯ

4.1. Репродуктивна бесіда

1. Що таке права людини?
2. Які документи гарантують захист прав людини?
3. Як класифікуються права людини?
4. Які права і обов'язки є у батьків та дітей?

4.2. Творче завдання

Учні отримують картки із частинками слів – складами. Вони мають, працюючи у парі, відновити слово і скласти із ним два речення за темою.

Приклади: право, закон, свобода, істина, честь, справедливість, мораль, конституція тощо.

4.3. Вправа «Моя улюблена казка»

Учні об'єднуються у групи та отримують ілюстрацію із казки («Коза-дереза», «Попелюшка», «Гидке каченя», «Дюймовочка», «Вовк і семеро козенят», «Івасик-Телесик»).

Запитання для обговорення:

1. Назвіть казку.
2. Визначте, чи є у казці порушення прав дійових осіб? Які?
3. Поміркуйте, хто б міг виправити ситуацію, допомігши дійовим особам?

У. ПІДСУМОК ЗАХОДУ

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclara1.html>
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Листопад

ПРАВА ЛЮДИНИ І ПРАВА ДИТИНИ

Історична довідка

20 листопада вважається Всесвітнім днем дитини. Офіційно це свято з'явилося **в 1954 році** завдяки відповідному рішення Генеральної асамблеї ООН, яка звернула увагу всього людства на необхідність досягнення взаєморозуміння з дітьми та забезпечення належних умов для їхнього життя.

Організація Об'єднаних Націй прийняла Декларацію прав дитини **20 листопада 1959 р.**

Крім того, **20 листопада 1989 року** була відкрита до підписання Конвенція про права дитини.

27 вересня 1991 року Україна приєдналася до Конвенції про права дитини, ратифікувала її та підписала Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права.

З цього часу Конвенція про права дитини є частиною національного законодавства України.

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розглянути міжнародні стандарти прав дитини: Декларацію ООН прав дитини та Конвенцію ООН про права дитини;
- ☑ надати методичні рекомендації щодо розвитку критичного мислення учнів при розв'язуванні правових ситуацій.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ДИТИНА – це людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше.

КОНВЕНЦІЯ – (лат. conventio – договір, угода) – різновид міжнародного договору, що встановлює взаємні права і обов'язки сторін.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ – міжнародний правовий документ, що визначає права дітей у державах-учасницях.

ДЕКЛАРАЦІЯ – документ, офіційна заява, де проголошуються основні принципи.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Великі права маленької дитини»	Гра
	Подорож у Країну Прав	
5-7 класи	«Я – дитина! Я маю право знати!»	Гра
	«Я і мої права»	
8-9 класи	ТВОЇ ПРАВА. По сторінках Конвенції ООН про права дитини	Бесіда
	Дитина і праця	Консультація
	Мої права у моїй сім'ї	Ділова гра
10-11 класи	Збройний конфлікт і права дитини	Диспут
	У фокусі: діти війни	Дискусія

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ
ТВОЇ ПРАВА. По сторінках Конвенції ООН про права дитини

Очікувані результати:	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> визначає, які права має дитина та в яких нормативно-правових актах вони закріплені; визначає, які права дитини порушені під час вирішення ситуацій та називає способи їхнього захисту; пропонує заходи з унеможливлення порушення прав дитини.
Цільова аудиторія:	Учні 8-9 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Працюючи над поняттями «права дитини», учитель/вчителька має пояснити, які права дитини є у кожної особи від народження, ким ці права гарантуються і охороняються та де вони закріплені. Учні знайомляться з Конвенцією ООН про права дитини. У процесі виконання вправи «Розв'яжіть ситуацію», учні пропонують свої шляхи вирішення конфліктних ситуацій щодо порушень прав дитини, використовуючи Конвенцію ООН про права дитини. Закінчується робота рефлексією щодо необхідності знати свої права і свободи та способи їхнього захисту

ХІД ЗАХОДУ
I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ (БЕСІДА)

Учитель/вчителька зазначають, що дитинство – найважливіший, самотній і неповторний період у становленні особистості. Саме в цей час людина потребує найбільшої уваги й захисту. Від ставлення до дітей, розуміння їхніх потреб, інтересів, проблем та стану охорони дитинства залежить доля кожної дитини й розвиток суспільства у цілому.

Кого можна вважати дитиною? (мозковий штурм)

Резюме учителя/вчительки.

Визначення поняття «дитина», так само як і поняття «дорослий вік» змінюється залежно від культурних особливостей кожної країни. Конвенція з прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років, але пріоритет у цій сфері залишається за національними законодавствами. У Сімейному кодексі України зазначено, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», і відповідно «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років».

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Обговорення ситуації:

12-річна Наталя розмістила на своїй сторінці у соціальній мережі фотокартки з літнього відпочинку на морі, де вона засмагає на пляжі. Побачивши це, мама Наталі заборонила доньці викладати будь-яку інформацію приватного характеру у соціальні мережі та зобов'язала її надати пароль від своєї сторінки, щоб контролювати таким чином дії доньки.

Запитання для обговорення:

- Чи погоджуєтесь ви з діями мами Наталі?
- Чи має право Наталя самостійно вирішувати, яку інформацію розміщувати у соціальних мережах?

III. ОЗНАЙОМЛЕННЯ З НОВИМ МАТЕРІАЛОМ

3.1. Історія розвитку прав дитини (міні-лекція)

Проблема забезпечення прав дитини має своє історичне коріння. У первісному суспільстві до дитини ставилися двояко – з одного боку, жорстоке поводження з дитиною не вважалося ганебним явищем, з іншого – діти були економічно вигідними. Наявність багатьох дітей, особливо синів, була гарантією міцності соціальних позицій сім'ї. З розвитком суспільства, з переходом до осілого способу життя та більш надійної продуктивної бази общини, позбавлення життя дітей практикується головним чином за «якісними» показниками – найбільше страждали фізично або морально неповноцінні.

Дитина не була включена до офіційної системи суспільства і не була суб'єктом права у повному розумінні цього слова. Першим міжнародним документом, в якому порушується проблема прав дитини, була **Женевська декларація 1923 р.** Вона включала п'ять основних принципів і відіграла важливу роль у створенні атмосфери боротьби за права дитини. Нагадаємо, що Декларація вперше у той час, коли було дуже поширеним використання дитячої праці у формі експлуатації дітей на виробництві без врахування їхнього фізичного стану, поставила питання про заборону примусової дитячої праці. До того ж, сама Декларація вперше порушила питання про зобов'язання держав надавати освіту дітям як майбутньому людству. Уперше було сформульовано право дитини на допомогу, виховання, захист, тобто в тих сферах життя, де раніше йшлося тільки про філантропію. Декларація спрямована на створення умов, що забезпечують нормальний фізичний і психічний розвиток дитини. Однак цей документ мав лише декларативний характер, і тому реальний правовий захист став можливим після запровадження норм національного права на основі прийняття державами міжнародних договорів. Першим таким документом стала **Загальна декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 р.** Генеральною асамблеєю ООН. У ній були зафіксовані основи захисту прав дітей. Зокрема, ч. 2 ст. 25 Загальної декларації прав людини проголошує, що «материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні мати однаковий соціальний захист».

Свій розвиток ця Декларація отримала в Міжнародних пактах про права людини. В цих актах всім дітям гарантовані рівні права і забезпечення їхніх основних соціальних потреб. **20 листопада 1959 р.** Генеральна асамблея ООН прийняла Декларацію прав дитини, що регулює статус дитини в сучасному суспільстві.

Декларація складається з 10 принципів, що забезпечують права дітей. Основні з них стосуються того, що дитині, незалежно від кольору шкіри, мови, статі, віри, законом повинен бути забезпечений соціальний захист, надані умови та можливості, що дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно. Дитина повинна бути першою серед тих, хто одержує захист і допомогу, а також повинна бути захищеною від усіх форм недбалого ставлення до неї, не кажучи вже про жорстокість та експлуатацію.

20 листопада 1989 р. Генеральна асамблея ООН прийняла та відкрила для підписання Конвенцію про права дитини, яка **27 лютого 1991 р.** була ратифікована нашою державою. Основні положення Конвенції знайшли відображення у Законі України «Про охорону дитинства» від 7 березня 2001 р., який визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і задля забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері.

У листопаді 1985 р. Конгресом ООН були схвалені «Мінімальні стандартні правила щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх», відомі як «Пекінські правила». Вони затверджені Асамблеєю і діють в усіх частинах світу.

В Україні права дитини закріплені на конституційному рівні: Основний закон проголошує рівність прав дітей (статті 24, 52), охорону дитинства (ст. 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного піклування (ст. 52), право на освіту (ст. 53).

3.2. Права дитини крізь призму життєвих ситуацій (робота у групах, розв'язування життєвих ситуацій)

а) Учитель/вчителька звертає увагу на плакати (або картки), розташовані в кабінеті або в залі, і просить дітей прочитати та прокоментувати їх.

Перелік прав дитини на основі Конвенції про права дитини:

- Усі діти мають право вільно висловлювати свою думку.
- Усі діти мають право на вільне спілкування.
- Усі діти мають право на свободу совісті, думки і релігії.
- Усі діти мають право на отримання інформації.
- Усі діти мають право на відпочинок і дозвілля.
- Усі діти мають право на повноцінне харчування.
- Усі діти мають право на отримання освіти.
- Усі діти мають право на медичну допомогу.
- Жодна дитина не повинна бути об'єктом сексуальних домагань.
- Жодна дитина не повинна бути скривджена і зневажена.
- Жодна дитина не повинна бути жертвою насильства або війни.
- Жодна дитина не повинна бути примусово залучена до праці.
- Особлива турбота дітям-інвалідам.
- Особлива турбота дітям-біженцям.
- Особлива турбота дітям без сімей.
- Особлива турбота дітям, що перебувають у конфлікті із законом.
- Кожна дитина має право на любов і піклування.
- Усі діти є рівними у правах, ніхто не повинен їх порушувати.

б) Учитель/вчителька об'єднує дітей в групи, для яких вони мають придумати назви. Кожна група отримує картки з ситуацією та картки з правами дитини.

Завдання – аналіз та вирішення життєвих ситуацій (коментує кожна група)

1. Тетяна і Сергій стали щасливими батьками чудової доньки. Вони вирішили дати їй ім'я Весна. Представники органів державної реєстрації актів цивільного стану відмовили батькам у реєстрації дитини під таким ім'ям і сказали, щоб вони обрали яке-небудь «нормальне» ім'я. Засмучені батьки пішли, не зареєструвавши дитину, щоб ще раз подумати над її ім'ям. Чи було у цій ситуації порушення прав дитини?

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Батьки 12-річної Світлани вирішили виїхати за кордон. Про своє рішення вони повідомили дочці. Дівчинці це рішення батьків не сподобалося, адже вона повинна була залишити своїх друзів та школу. Із рішенням батьків вона не погоджувалася, однак батьки не хотіли слухати аргументів Світлани, оскільки рішення вже було прийняте. Чи були порушені права Світлани?

Стаття 5

1. Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди зусіх питань, що стосуються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

3. 14-річний Дмитро, прослухавши лекцію про право на свободу думки і слова, вирішив, що хоче сказати своєму сусіду – 12-річному Олегу – все, що він про нього думає. При цьому він використав нецензурну лексику та принизливі слова. Чи було у цій ситуації порушення прав дитини?

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

а) для поваги прав і репутації інших осіб; або

б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

4. 14-річна Тамара вирішила, що вона вже достатньо доросла і може самостійно обирати собі релігію. Тому вона прийняла рішення стати буддисткою і водночас вегетаріанкою, хоча це і не було передбачено релігійними постулатами. Батьки висловили заперечення щодо обох нововведень і примусили Тамару ходити до церкви та їсти м'ясо. Чи були у цій ситуації порушені права дитини?

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і, у відповідних випадках, законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

5. Руслана мала можливість пересуватися лише на інвалідному візку. Вона дуже цікавилася сучасним мистецтвом. Одного разу в її місті була виставка творів Пікассо. Руслана давно мріяла відвідати таку виставку. Вона швидко зібралася до музею, однак виявилось, що виставка була розташована на другому поверсі, а в будинку, де вона відбувалася, був відсутній ліфт. Чи були у цій ситуації порушені права дитини?

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

IV. РЕФЛЕКСІЯ, ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ

4.1. Завдання. Прочитайте і поміркуйте над текстом

<p><i>«... Права дитини Ти мусиш вивчити сумлінно. Це так потрібно, так важливо Напевно знати в наші дні: Коли з тобою справедливо Вчиняють, а коли і ні.</i></p>	<p><i>Тож прочитай, завчи напам'ять. Порадь і друзям почитать. Хай прочитають тато й мама. Закони всім потрібно знать!»</i></p>
	<p><i>І. Жиленко</i></p>

4.2. Дайте відповіді на запитання:

- Як ви думаєте, чи повинні діти знати свої права і де вони закріплені?
- Як ви вважаєте, чи знадобляться вам у майбутньому житті здобуті сьогодні знання? (Метод «ПРЕС»: «Я вважаю, що...»; «...тому що...»; «Наприклад,...»; «Отже, доцільно...».)

V. ЗАВДАННЯ НА НАСТУПНЕ ЗАНЯТТЯ

Попросіть малі групи написати коротке оповідання або представити коротку рольову гру-пригоду, пов'язану з обраною статтею Конвенції. Історії/ рольові ігри можуть бути засновані на подіях, висвітлених у засобах масової інформації. Рольові ігри можуть бути розроблені таким чином, що учасники починають з висвітлення ситуації/ інциденту і переходять до імпровізації рішень або шляхів, як запобігти подібним ситуаціям або порушенням у цілому.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclara1.html>
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
5. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384
6. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
7. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

Грудень

ПРАВА ЛЮДИНИ ОХОРОНА І ЗАХИСТ

Історична довідка

Післявоєнне облаштування світу потребувало вироблення якісно нових міжнародно-правових стандартів прав людини, що втілилося в ухваленні Загальної декларації прав людини на засіданні Генеральної асамблеї ООН **10 грудня 1948 р.**

Декларація вперше сформулювала основоположні права, які повинна мати кожна людина. Україна (на той час – Українська Радянська Соціалістична Республіка) ратифікувала Загальну декларацію ООН у **1973 році**.

Цей засадничий міжнародно-правовий документ перекладений 375 мовами і діалектами мов.

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розглянути механізми захисту прав людини;
- ☑ надати методичні рекомендації щодо виховання поваги учнів до прав людини, їхньої охорони та захисту.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ПРАВА ЛЮДИНИ (див. вступну лекцію).

СВОБОДА ЛЮДИНИ – це можливість людини і громадянина здійснювати або не здійснювати певні дії на власний розсуд.

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ – перший міжнародно-правовий документ, що проголосив основоположні права та свободи людини.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Миру ми бажаємо на Землі!»	Тематичне свято
	«Учуся захищати себе! Права та обов'язки – завжди поруч»	Виховна бесіда
5-7 класи	«Права людини у вільній країні»	Виховна бесіда
	«Правові шляхи подолання насильства в сім'ї»	Цільовий тренінг

8-9 класи	«Станція призначення – життя» (протидія торгівлі людьми)	Круглий стіл
	«Рівність прав не в тому, що всі ними користуються, а в тому, що всім вони надані» (Сенека)	Конкурс творчих робіт
10-11 класи	«Україна — правова держава»	Дебати
	«Правові інструменти захисту прав людини в Україні»	Науково-практична конференція

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Учуся захищати себе! Права та обов'язки – завжди поруч

Очікувані результати:	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> знає про моральні норми, загальнолюдські цінності та права; усвідомлює необхідність поважати права і обов'язки кожного громадянина.
Цільова аудиторія:	Учні 1-2 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Використовуючи відеоматеріали та/або візуальні джерела, загадки учитель/учителька мотивує пізнавальну діяльність учнів, акцентуючи їхню увагу на важливості прав людини та необхідності їхнього захисту. В основній частині заходу шляхом інтелектуальної розминки учитель/учителька пропонує дітям згадати відомі їм права людини. Працюючи з візуальними джерелами, учитель/учителька пропонує дітям проаналізувати фрагменти казок та зробити висновки щодо порушення прав. Завершується захід рефлексією.
Обладнання:	Ноутбук, проектор (або ж дошка для ілюстрацій з казок), іграшка, коробка – «посилка», маленький м'ячик.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Слово учителя:

*Зараз почнеться незвичайний урок
Про це повідомив веселий дзвінок
Вузлик не один сьогодні будемо в'язати*

*На уроці нову тему треба нам вивчати
Тема хоч і не проста, та для вас цікава
Всі сьогоднішні слова про світ цікавий права.*

II. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бесіда

Учитель/учителька розпочинає з бесіди з учнями щодо теми заняття, а саме – прав людини та їхнього захисту. Після цього показує коробочку (посилку), яка нібито надійшла на адресу школи.

Запитання:

- Як ви гадаєте, що там?

Після цього пропонує дітям відгадати загадку, яку написано на коробочці:

Я у поле поскакав, Там морквину відшукав. Я морквину: гриз-гриз-гриз Та побіг швиденько в ліс! А у лісі – страшний вовк, Я від жаху аж замовк!	Втік у хаші, причаївся Та до дубу притулився. Мене діти відшукали, Злого вовка налякали, Обігріли, захистили, Бо усі права вивчили!
---	--

(Зайчик)

З посилки учитель/вчителька дістає іграшку-зайчика, ставить його на край столу та пропонує учням поміркувати над такими запитаннями:

1. Хто хотів образити зайчика?
2. Яке право зайчика хотів порушити вовк?
3. Чи вдалося вовку це зробити?
4. Хто захистив маленького зайчика?

III. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ**3.1. Інтелектуальна розминка**

Учитель/вчителька розповідає дітям, що зайчик прибув з далекого-далекого лісу Безправності, жителі якого зовсім нічого не знають про свої права. Тому потрібно розказати йому, які права є у людини та у дитини (див. вступну лекцію та детальний опис прав дитини у міні-лекції у розділі 3 – Листопад: права людини і права дитини).

Учитель/ вчителька кидає м'ячик учням, вони згадують відомі їм права людини і називають їх, повертаючи м'ячик учителю/ вчительці або ж іншому учню, який, у свою чергу, називає права людини, які він чи вона знають.

Запитання для обговорення:

1. Яке право є найважливішим і чому?
2. А чи можна забрати у людини будь-яке право?
3. Чому особливо важливо захищати права дітей?

Учитель/вчителька підсумовує та зазначає, що права всіх людей у світі захищає дуже важливий документ, прийнятий Організацією Об'єднаних Націй – Загальна декларація прав людини, яку ухвалили 10 грудня 1948 року.

3.2. Робота із візуальними джерелами

Учитель/вчителька пропонує дітям розглянути ілюстрації з казок (на дошці або ж на слайдах).

Пропоновані казки:

- «Попелюшка» – право на сім'ю, відпочинок, розвиток особистості, на здоров'я;
- «Колобок» – право на життя;
- «Вовк та семеро козенят» – право на життя, особисту недоторканність.

Запитання для обговорення:

- Хто з героїв казок порушує права?
- Які права порушено?
- Як герої казок захистили свої права?

3.3. Фізкультхвилинка

<i>Учитель/учителька:</i>	<i>Заглядаємо в озерця –</i>
<i>Ми мандруємо, ми мандруємо,</i>	<i>Не дістати нам до дна...</i>
<i>Україною крокуємо,</i>	<i>Так ми довго, довго йшли,</i>
<i>Ось побачили Карпати,</i>	<i>Поки в школу не прийшли!</i>
<i>Як вершини нам дістатись?</i>	<i>Дякую, друзі, сідайте, будь ласка!</i>

IV. РЕФЛЕКСІЯ, ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ЗАХОДУ

Учитель/учителька пропонує дітям підсумувати, що нового вони дізналися під час заняття. Відповідь діти починають словами: «Під час уроку я дізнався /дізналася про...». Учитель/учителька акцентує увагу на важливості прав людини і прав дитини та їхнього захисту державою та завершує:

*Хочеш людиною справжньою стати?
Наші закони навчись поважати.
Виконуй закони завжди і всюди, –
Тоді і тебе поважатимуть люди!*

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukranian/universaldeclara1.html>
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
5. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
6. Права людини (фільм) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=yoO9MfqJ2us>

Січень

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Історична подія

Велике значення у процесі державотворення мав Універсал Директорії УНР **від 22 січня 1919 р.** Цей історичний документ де-юре закріплював об'єднання УНР і ЗУНР в єдину соборну велику Україну. Універсалові Директорії передували досить важливі події.

18 жовтня 1918 р. у Львові виникла Українська національна рада. Наступного дня вона проголосила про створення Української держави.

Сталося так, що в один день – **13 листопада** – народилась і Директорія, і нова держава – ЗУНР.

Але складне становище обох національних державних утворень і обопільне прагнення до життя в одній українській сім'ї підштовхнуло їхніх керівників до пошуку шляхів об'єднання.

22 січня 1919 р. у Києві відбулися свята з нагоди річниці IV Універсалу УНР і народження Соборної України. На Софійському майдані Л.Цегельський зачитав Грамоту Української Національної Ради до Директорії про одностороннє рішення з'єднатися з Наддніпрянщиною.

Переломним моментом сучасного етапу державотворення стало проголошення Акта незалежності України **24 серпня 1991 року.**

Наразі започатковано конституційні процеси децентралізації публічної влади як новітній етап державотворення.

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розкрити сутність та значення політичних прав людини;
- ☑ висвітлити реалізацію прав людини у процесі державотворення;
- ☑ надати методичні рекомендації щодо виховання громадянської компетентності.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ – історичний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, фінансових та інших інститутів і забезпечення їхнього функціонування.

АКТ ЗЛУКИ – урочисте оголошення 22 січня 1919 р. на Софійському майдані в Києві універсалу про об'єднання УНР і ЗУНР у Соборну Україну.

НАРОДНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ – один з основних принципів міжнародного та конституційного права, що передбачає визнання народу єдиним джерелом влади у державі та його виключного права формувати вищі представницькі органи державної влади.

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ – право громадян брати участь у політичному житті своєї країни, зокрема, у здійсненні безпосередньої демократії, державної влади, місцевого самоврядування тощо.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ – процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів при одночасному звуженні прав і повноважень центру.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Горда країна, моя незалежна, свята українська земля»	Усний журнал
	«Я маю право»	Виставка малюнків
5-7 класи	«Єднайся, мій народе!»	Година державності
	«Яким я бачу майбутнє моєї держави»	Конкурс творчих робіт
8-9 класи	«Собори наших душ»	Конкурси юних літераторів, художників, композиторів
	«Україна – живий ланцюг історії»	Конкурс на кращого знавця історії українського державотворення
10-11 класи	«Ми – майбутні політичні лідери»	Класні збори з елементами колективної творчої справи
	«Проблема соборності у контексті сучасного державотворення»	Загальноміська науково-практична конференція педагогів і учнів шкіл
	«Національна єдність – запорука державності України»	Круглий стіл

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ
Класні збори «Ми – майбутні політичні лідери» з елементами колективної творчої справи «Місто своїми руками»

Очікувані результати:	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> знає і застосовує поняття «політичні права людини»; виокремлює основні види політичних прав людини; знає механізм реалізації політичних прав людини; проявляє громадянську позицію щодо можливості реалізації конституційних прав і свобод людини.
Цільова аудиторія:	Учні 10 - 11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Учитель/вчителька актуалізуючи увагу учнів на групах прав людини, виокремлює групу політичних прав, разом з учнями визначає поняття «політичних прав людини» за допомогою схеми; на базі набутих знань учні виконують творчу вправу «Місто своїми руками» і складають пропозиції до місцевої ради щодо поліпшення добробуту громадян, реалізуючи своє право на звернення громадян.
Обладнання:	Мультимедійний проектор, аркуші форматом А-2, маркери, інформаційні картки, магніти та магнітна дошка.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Вправа «Підбери пару»:

– Які групи прав людини за змістом ви знаєте?

– На дошці ви бачите два блоки карток. Перший блок – перелік політичних прав людини і громадянина, другий – схеми-малюнки. Поєднайте ці два блоки за змістом.

ПОЛІТИЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	СХЕМА-МАЛЮНОК
<p>Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів</p>	
<p>Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами</p>	
<p>Громадяни мають право брати участь у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування</p>	
<p>Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації</p>	
<p>Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів</p>	

III. МОТИВАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

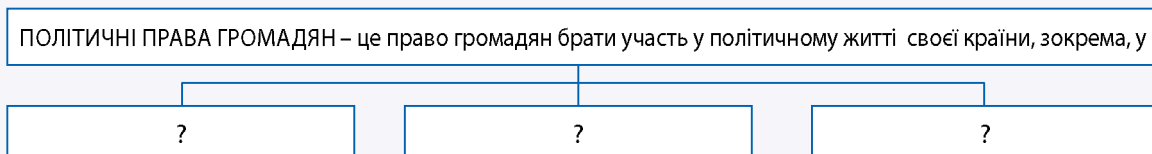
Бесіда:

- Чи можете ви брати участь у виборах депутатів та голів місцевих рад?
- Чи влаштовує вас робота місцевого самоврядування у вашому місті (селі, селищі)?
- Які пропозиції для поліпшення життя вашого міста (села, селища) ви можете надати щойно обраним депутатам місцевих рад? (метод «Мозкового штурму»)
- Чи задумувалися ви над майбутньою кар'єрою політичного лідера міста (села, селища)? Чи можете ви особисто внести пропозиції щодо поліпшення добробуту громади, реалізувавши політичні права громадян?

IV. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ

4.1. Робота над поняттям «політичні права громадян»

- **Змоделюємо визначення за допомогою схеми:**

(Пропонуємо змодельувати визначення за допомогою карток, з яких учні виберуть необхідні елементи)

Варіанти карток: сплати податків; здійсненні державної влади; участі у місцевому самоврядуванні; розвитку медичного обслуговування; здійсненні безпосередньої демократії.

- **Політичні права людини** – право громадян брати участь у політичному житті своєї країни, зокрема, у здійсненні безпосередньої демократії.

4.2. Колективна творча справа «Місто своїми руками»

Учитель/вчителька пропонує дітям уявити себе майбутніми політичними лідерами свого міста. Перефразовуючи відому інавгураційну промову 35-го американського президента Дж. Кеннеді зазначає, що важливо питати, не що ваше місто може зробити для вас, а запитати в себе, що ви можете зробити для свого міста.

Учні об'єднуються у чотири групи. Кожна група має однаковий набір матеріалів (аркуші розміром А-2, маркери) та окрему картку з конкретним переліком прав людини (статті нормативного документа учитель/вчителька можуть підібрати на свій розсуд). Учні отримують завдання виробити реальні пропозиції до місцевої влади, які б повною мірою реалізовували їхні права.

I група: Реалізація особистих прав людини

Завдання: Надайте пропозиції місцевій владі щодо покращення механізму реалізації особистих прав людини за такими статтями Загальної декларації прав людини:

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

II група: Реалізація політичних прав людини

Завдання: Надайте пропозиції місцевій владі щодо покращення механізму реалізації політичних прав людини за такими статтями Загальної декларації прав людини:

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.
2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.
2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні.

III група: Реалізація соціально-економічних прав

Завдання: Надайте пропозиції місцевій владі щодо покращення механізму реалізації соціально-економічних прав людини за такими статтями Загальної декларації прав людини:

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.
2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

V. РЕФЛЕКСІЯ

Учитель/вчителька організовує обговорення питань:

- Які права людини можуть бути реалізовані за вашими проектами?
- Яким чином ми можемо довести до відома місцевих органів влади наші пропозиції?

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ЗАХОДУ

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
4. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: схвалено Указом Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
5. Про День Соборності України: Указ Президента України від 13.11.2014 р. № 871/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/871/2014>.

Лютий

ГЕРОЇ НЕБЕСНОЇ СОТНІ

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розкрити зміст права на життя, права на свободу слова та думки, вільне вираження поглядів та переконань, свободу мирних зібрань;
- ☑ обґрунтувати важливість дотримання прав людини;
- ☑ усвідомити важливість поваги до людської гідності.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ПРАВО НА ЖИТТЯ – універсальне право людини, що захищається міжнародним правом та Конституцією України.

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА гарантує свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (ст. 34 Конституції України).

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ означає, що громадяни можуть збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування (ст. 39 Конституції України).

Історична довідка

21 листопада 2013 року Кабінет Міністрів України прийняв рішення призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом. Відтермінування Асоціації змусило людей вийти на площі міст із протестом. Перша акція відбулася 21 листопада 2013 року. Так, на знак протесту в Києві на майдан Незалежності вийшли сотні людей – переважно журналісти, громадські активісти, опозиційні політики, студенти. В соціальних мережах поширювався заклик просувати підписання Угоди. Саме тоді було вперше використано слово «Євромайдан».

Однак, у ніч на 30 листопада загони міліції «Беркут» розігнали мирних мітингувальників, порушивши основоположні права і свободи людини, захищені Конституцією України і міжнародним правом. Було поранено понад 80 осіб (переважно це були студенти). Як наслідок, 1 грудня на вулиці столиці та інших міст вийшли тисячі громадян, які вважали дії влади неприпустимими. Акції протесту поширилися по всій країні. Тепер основними вимогами стало дотримання органами державної влади законів та покарання винних у побитті мітингувальників. Своім громадянським і патріотичним обов'язком перед рідною країною вони вважали – відстояти європейський вектор розвитку України, демократію, свободу і гідність кожної людини. Тому ключовим гаслом людей стало – «права людини понад усе», а протестний рух отримав назву – Революція Гідності.

Однак, проти мирних учасників Революції Гідності влада застосовувала незаконні заходи, внаслідок чого вже 22 січня було вбито українця вірменського походження Сергія Нігояна, етнічного білоруса Михайла Жизневського, українця Романа Сеніка. У лісі під Києвом зі слідами тортур було знайдено тіло львів'янина Юрія Вербицького. А протягом 18-20 лютого загинуло 77 Євромайданівців. За весь період революції було вбито або загинуло від ран більше ста осіб. Відтоді їх називають Героями Небесної Сотні.

21 лютого 2014 року Верховна Рада України прийняла закон, яким визнала загиблих жертвами у боротьбі українського народу за демократичні свободи та демократичний вибір України.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Герої у нашому житті»	Виховна бесіда
	«Любіть Україну»	Конкурс малюнків
5-7 класи	«Герої не вмирають»	Конкурс пісні/інсценізація пісні
	Експерсія до міста Києва (майдан Незалежності, алея Героїв Небесної Сотні)	Експерсія/Віртуальна експерсія
8-9 класи	«Герої Небесної Сотні»	Усний журнал
	«Життя заради свободи»	Науково-практична конференція
10-11 класи	«Герої Небесної Сотні»	Вечір-реквієм пам'яті загиблих/ виховна година
	Зустріч з учасниками акцій протесту та родичами загиблих	Зустріч

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Виховний захід «Герої Небесної Сотні»

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає свої права, зокрема право на життя, право на свободу слова та думки, вільне вираження поглядів та переконань, свободу мирних зібрань; визначає, які права громадян України були порушені під час Революції Гідності; характеризує відповідальність за порушення прав людини; пропонує заходи з унеможливлення подібних порушень прав людини у майбутньому.
Цільова аудиторія:	Учні 10 – 11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Використовуючи відеоматеріали та візуальні джерела Революції Гідності учитель/вчителька викладає перебіг основних подій листопада 2013 р. – лютого 2014 р. Учні мають визначити, які саме події були несправедливими та такими, що порушували права людини. Як підсумок цього аналізу учитель/вчителька пропонує ознайомитися зі статтями Конституції України, Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини), Кримінального кодексу України. Завершується робота рефлексією щодо того, як стало можливим порушення прав людини та які висновки ми повинні зробити з подій Революції Гідності.
Обладнання:	Картки з витягами з Конституції України, Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції з прав людини, Кримінального кодексу України (на кожній парті), фото протестних акцій лютого 2014 р. в Києві та інших містах України, вирізки з газет зі свідченнями очевидців подій, проектор, мультимедійна дошка, жовто-блакитні стрічки, аудіозапис пісні «Пливе кача...».

ХІД ЗАХОДУ

I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

Учитель/вчителька зазначає, що темою заходу є «Герої Небесної Сотні». Упродовж заняття, учні згадуватимуть та обговорюватимуть події, які відбулися наприкінці 2013 р. – на початку 2014 р., та її учасників – людей, які уособлюють нову еру української нації і дають можливість нам будувати нову демократичну Україну.

Учитель/вчителька пропонує учням переглянути відеоролик про вшанування наймолодшого Героя Небесної Сотні, режим доступу: <https://youtu.be/FQZjLZgpmDM>. Після цього наводить уривок зі статті у засобах масової інформації:

«У школі села Травневе, що у Збаразькому районі на Тернопільщині, відбулося вшанування 17-річного Назара Войтовича – наймолодшого Героя Небесної Сотні. Тут Назар народився і виріс. Учителі згадують Назара як веселого і допитливого учня. Кажуть: хотів усе знати та любив життя. Мав світлі очі, світле волосся і світлу душу. 17-річний Назар Войтович поїхав до Києва вночі 19 лютого 2014 р. Наступного дня, під час протистоянь на Майдані, його вбили з вогнепальної зброї. Коли мати хлопця зателефонувала йому, на дзвінок відповіла незнайома жінка з Михайлівського собору. Вона повідомила, що снайперська куля влучила її синові в голову. Похований Назар у Травневому. Школа села була названа на його честь, на фасаді навчального закладу встановлений барельєф убитого снайпером хлопця. Також поблизу школи односельці звели Пагорб Гідності героя «Небесної Сотні». Назар Войтович був не єдиним позбавленим життя. Більше ста осіб загинуло упродовж листопада 2013 р. – лютого 2014 р.»

II. ІНФОРМАТИВНА ЧАСТИНА

Робота з опорними поняттями, розміщеними на слайдах – право на життя, право на свободу слова, право на мирні зібрання.

Бесіда за запитаннями:

- Що для кожного з вас означає слово «Україна»?
- Що, на вашу думку, це слово означало для Назара Войтовича?

Учитель/вчителька коментує відповіді учнів, робить акцент на тому, що як для нас з вами, так і для людей, які вийшли на Майдан на знак протесту проти порушень прав людини в Україні, слово «Україна» уособлювало не просто звук, а ціле життя, яке вони віддали за демократичне майбутнє своєї нації.

Робота в групах

Учитель/вчителька об'єднує дітей у групи та роздає їм фотокартки з прикладами порушення прав людини під час подій Євромайдану (як в Києві, так і в інших містах) та вирізки із газетних статей, у тому числі і електронних мас-медіа, невеликі відеоролики, розміщені в інтернеті (Фотокартки та вирізки із статей повинні містити приклади порушення права на життя, права на мирні зібрання, права на свободу слова, права на охорону здоров'я, права на законну журналістську діяльність тощо).

Робота з витягами з Конституції України та Загальної декларації прав людини

Учитель/вчителька об'єднує дітей у групи (орієнтовно по 4 учні у кожній групі) та ставить завдання:

1. Які нормативно-правові акти (далі – НПА) закріплюють основоположні права людини?
2. Які основоположні права людини були порушені у зазначених ситуаціях?
3. Яка відповідальність встановлена за порушення прав людини?

Група 1

Стаття 27 Конституції України. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. **Обов'язок держави – захищати життя людини.**

Стаття 3 Загальної декларації прав людини. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Група 2

Стаття 34 Конституції України. Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення.

Стаття 19 Загальної декларації прав людини. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Група 3

Стаття 39 Конституції України. Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Стаття 20 Загальної декларації прав людини. Кожна людина має право на свободу зборів і асоціацій.

Діти співвідносять картки з джерелами інформації та порушеними правами людини, які на них зазначені, працюючи з нормативно-правовими актами. (Наприклад, група, яка отримала матеріал щодо позбавлення життя людини визначає порушене право на життя, шукає відповідну статтю НПА та доповідає свою позицію).

Групи представляють результати роботи, доповнюють доробки інших груп. Учитель/вчителька коментує відповіді учнів.

Рефлексія. Вправа «Відкритий мікрофон»**Пропоновані запитання:**

1. Чому люди вийшли на Майдан 21.11.2013 року?
2. Які вимоги ставили громадяни перед владою? Якою була реакція влади?
3. Чи були порушені права людини органами державної влади?
4. Які саме права людини були порушені під час зимових подій 2013 – 2014 років?
5. Як ми зараз називаємо людей, які віддали свої життя за майбутню демократичну Україну під час «Революції Гідності»?

III. ПІДСУМОК. ЗАКЛЮЧНЕ СЛОВО УЧИТЕЛЯ/УЧИТЕЛЬКИ

Уперше «Небесною Сотнею» полеглих учасників акцій протесту назвала поетеса Тетяна Домашенко у вірші «Небесна сотня воїнів Майдану». Цей вірш вона написала 21 лютого 2014 року задля увічнення великої людської, громадянської і національної відваги та самовідданості, сили духу та стійкості громадян. Герої Небесної Сотні віддали своє життя, захищаючи ідеали демократії, відстоюючи права і свободи людини, європейське майбутнє України. На вшанування подвигу українських громадян був встановлений Пам'ятний день Героїв Небесної Сотні (Указ Президента України №69/2015 від 11.02.2015 року «Про подвиг учасників «Революції Гідності» та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні»).

Насамкінець, учасники заходу прослуховують пісню «Пливе кача...», що супроводжується показом слайдів на мультимедійній дошці (Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=GE9G_LWcviU).

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Реквієм пам'яті Небесної Сотні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nebesna.pravda.com.ua>
2. Загиблі герої Майдану/ Українська правда життя, 21.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2014/02/21/153011/>
3. Небесна сотня. Життєві історії героїв. Част.1/ газета «Експрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2014/03/03/102825-nebesna-sotnya-zhyttyevi-istoriyi-geroyiv-chast1>
4. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. Пісня «Пливе кача...» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=GE9G_LWcviU
6. Вшанування наймолодшого Героя Небесної Сотні. – Режим доступу: <https://youtu.be/FQZJLZgpmDM>.

Березень

ПРАВА ЛЮДИНИ І КУЛЬТУРА

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ висвітлити генезу, зміст та значення культурних прав людини;
- ☑ проаналізувати механізми охорони прав людини у сфері культури;
- ☑ надати методичні рекомендації щодо формування в учнів толерантності, свідомого, дбайливого ставлення до культурної спадщини.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

КУЛЬТУРА – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

КУЛЬТУРНІ ПРАВА ЛЮДИНИ – можливості (свободи) збереження та розвитку національної самобутності людини, доступу до духовних досягнень людства, їхнього засвоєння, використання та участі у подальшому їхньому розвитку.

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА – сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини. За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на: археологічні, історичні, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні, об'єкти науки і техніки.

ОХОРОНА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ – система правових, організаційних, фінансових, матеріально-технічних, містобудівних, інформаційних та інших заходів з обліку (виявлення, наукове вивчення, класифікація, державна реєстрація), запобігання руйнуванню або заподіяння шкоди, забезпечення захисту, збереження, утримання, відповідного використання, консервації, реставрації, ремонту, реабілітації, пристосування та музеєфікації об'єктів культурної спадщини.

Історична довідка

Першою спробою законодавчого регулювання культурних прав та свобод у сфері інтелектуальної і творчої діяльності стало закріплення свободи творчості, науки, популяризації мистецтва у Конституції Бельгії (1831 р.), а також в Основному Законі Австрійської Республіки (1867 р.) та Конституційному акті Канади (1867 р.).

З II пол. XX ст. відбувається визнання і закріплення культурних прав у міжнародних стандартах у галузі прав людини, їхнє розширення і деталізація на внутрішньодержавному рівні.

Перші міжнародно-правові акти, що закріпили культурні права: Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. (ст.ст. 26, 27); Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966 р. (ст.ст. 13, 14, 15); Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. (ст.ст. 28, 29, 30, 31).

Зміст і гарантії здійснення культурних прав були розвинені і доповнені у рекомендаціях ЮНЕСКО від 1968, 1980, 1982 рр.

Наприкінці XX ст. – поч. XXI ст. у конституціях зарубіжних держав закріплена низка прав та обов'язків у сфері кінематографії і генної інженерії (Швейцарія), фото (Швеція), комерційних засобів індивідуалізації (Бразилія) тощо.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Славетні митці промовляють до нащадків...» (внесок українців у світову науку і культуру)	Міні-проект (інформаційний)
	«Що таке культурна спадщина і чому вона потребує турботи?»	Бесіда з елементами дискусії
5-7 класи	«Як добре, що всі ми різні... Про цінність інших культур»	Евристична бесіда
	«Наш край у творах мистецтва»	Конкурс презентацій
8-9 класи	«Право на доступ до культурних цінностей та культурних благ»	Екскурсія до музею (зустріч з працівниками культурно-освітніх закладів)
	«Стежками великого Кобзаря...»	Виховний захід до дня народження Т.Г.Шевченка
10-11 класи	«Чорна археологія: відкриття культурної спадщини або варварство?»	Круглий стіл
	«Права людини і культура»	Брейн-ринг

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Брейн-ринг «Права людини і культура»

Брейн-ринг – відома телевізійна гра, в основі якої лежить змагання, де стартом є складне цікаве запитання, а фінішем – правильна відповідь. Необхідно швидко зреагувати, адже час прийняття рішення обмежений – 1 хвилина. За кожну правильну відповідь команда отримує 10 балів. Якщо команда не знаходить правильну відповідь на поставлене запитання, то цей шанс передається команді суперників.

Успішне проведення брейн-рингу вимагає підготовчої організаційної роботи, а саме:

- наявності спеціально обладнаного приміщення (класу), кількості ігрових столів, яка повинна відповідати кількості учасників;
- встановлення на кожному столі сигнального пристрою або дзвінка, щоб повідомляти ведучого про готовність команди відповідати;
- наявність ведучого, який є одночасно організатором і арбітром гри.

Готуючись до брейн-рингу, учням дають завдання:

1. Створити команди, дати їм назви, обрати емблему та гасло;
2. Обрати капітанів;
3. Підготувати колажі (газети) з означеної тематики.

Тривалість виховного заходу

1,5 - 2 години

Очікувані результати:	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> • закріплює уявлення про культурні права як важливу складову всього комплексу прав людини; • толерантно ставиться до культурної спадщини інших народів; • виявляє повагу до культурної спадщини; • вміє працювати в команді.
Цільова аудиторія:	Учні 10 – 11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Учитель/вчителька, актуалізуючи увагу учнів на культурних правах людини, проводить разом з учнями брейн-ринг за раундами: «Бліц-розминка», де наголошується на проблемах захисту культурних прав людини; «Бій капітанів» – з'ясування питання охорони культурної спадщини; «Інтелектуальні перегони» – демонстрація того, як культура може стати на захист прав людини; після останнього раунду підбиваються підсумки заходу і визначаються переможці.
Обладнання:	Таблички із назвами та емблемами-девiзами команд (повинні відповідати правовій тематиці); колажі (газети), виконані командами за темою гри; годинник; сигнальний пристрій; комп'ютер (мультимедійний проектор) для презентації та музичного супроводу заходу.

ХІД ЗАХОДУ

1. ВСТУПНЕ СЛОВО ВЕДУЧИХ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМАНД

2. ГРА ЗА РАУНДАМИ:

Перший раунд – бліц-розминка команд. Як підсумок визначається команда – лідер раунду.

Другий раунд – бій капітанів. Грають капітани команд.

Третій раунд – інтелектуальні перегони. Тема оголошується ведучим на початку раунду. Протягом туру грають всі члени команди.

Оголошення результатів змагання і нагородження переможців.

Примітка: Під час гри ведучий може коментувати дії учасників.

Питання для брейн-рингу

I РАУНД

Бліц-розминка команд

Фундаментальним міжнародним стандартом у галузі прав людини вважається Загальна декларація прав людини. Вона визначила єдину, цілісну систему природних та невід'ємних прав і свобод людини, в тому числі й права кожного в галузі культури.

Право на освіту – універсальне право людини, що дає можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами.

Мова визначає національний характер людини, тому свобода мови є важливою складовою культурних прав людини.

Право людини на доступ до культурних цінностей сприяє розумінню культурних традицій інших народів, формуванню шанобливого та бережливого ставлення до пам'яток національної та світової культури.

Отже, перший раунд – 10 питань за темою:
«Держава і міжнародна спільнота на захисті культурних прав людини»

<p>1. У якому році була прийнята Загальна декларація прав людини?</p>	<p>1948</p>
<p>2. У статті 27 Декларації прав людини стверджується, що кожна людина має право користуватися благами наукового прогресу, брати участь у культурному житті суспільства і насолоджуватися... Чим?</p>	<p>Мистецтвом</p>
<p>3. Яка освіта є обов'язковою відповідно до Загальної декларації прав людини?</p>	<p>Початкова</p>
<p>4. Один з творців Декларації Рене Кассен писався тим, що Декларація має чітку, класичну структуру. Так, статті 1 і 2 закладають підґрунтя; абзаци преамбули підводять до основного тексту; інші статті виглядають як чотири опори ... З якими культурними об'єктами Кассен порівняв Декларацію?</p>	<p>З грецькими храмами</p> <p>Коментар: Є фундамент, сходи, чотири колони. Перша колона (ст. 3-11) проголошує права індивіда, такі як право на життя і заборона рабства. Друга колона (ст. 12-17) проголошує права індивіда у цивільному та політичному житті. Третя колона (ст. 18-21) проголошує духовні, громадянські та політичні свободи, такі як свобода віросповідання і свобода асоціацій. Четверта колона (ст. 22-27) визначає соціальні, економічні та культурні права.</p>
<p>5. Пакистанка Малала Юлуфзай бореться за право жінок і дітей на освіту. Їй було всього 17, коли вона отримала у Норвегії ... Що саме?</p>	<p>Нобелівську премію миру</p> <p>Коментар: Премію вона розділила з правозахисником з Індії Кайлаш Сатіартхі.</p>
<p>6. Яка освіта згідно з Конституцією України є обов'язковою? Відповідь дайте трьома прикметниками.</p>	<p>Повна, загальна, середня</p> <p>Коментар: Стаття 53 Конституції України.</p>
<p>7. У 1957 році президент Ейзенхауер задіяв солдат 101-ї дивізії, щоб супроводжувати в школу «Дев'ятку з Літл-Рока». Ким були ці дев'ять осіб?</p>	<p>Афроамериканцями</p> <p>Коментар: Подія сталася в межах боротьби за громадянські права афроамериканців. Білі батьки і діти не хотіли пускати на заняття темношкірих дітей.</p>
<p>8. Яка латиноамериканська країна вперше зафіксувала право на освіту у своїй Конституції?</p>	<p>Мексика</p>
<p>9. Перший судовий прецедент, який пов'язав мову та свободу слова стався у 1988 році під час розгляду справи «Форд проти Квебека». В якій країні відбувався цей судовий процес?</p>	<p>Канада</p> <p>Коментар: Закон Квебека передбачав використання на вивісках тільки французької мови. Власниця ж магазину використовувала і англійські слова. Суд визнав, що квебекські закони не можуть обмежувати права англомовних канадців.</p>

10. Як називають об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні?

Культурні цінності

Підбиття підсумків раунду. Визначення команди-лідера.

II РАУНД

Завдання: за жеребкуванням капітани команд ставлять своїм суперникам по 3 запитання щодо охорони культурної спадщини.

Для формулювання питань можна використовувати нормативно-правові акти з наданого списку корисних лінків.

Підбиття підсумків раунду.

III РАУНД

Слово завжди пробуджувало національну свідомість і гартувало людську гідність. Література, живопис, кінематограф піднімали людей на боротьбу за свої права, вчили цінувати культурні надбання нації. Завдяки засобам культури встановлювався відкритий діалог про права людини, віддзеркалювалися досягнення і проблеми у сфері правового забезпечення. Мистецтво, наука та література спонукали суспільство і держави реагувати на такі проблеми, шукати шляхи їх розв'язання.

Отже, наш третій раунд – **«Культура на захисті прав людини»**

1. Хто вважається автором відомого вислову: «Я не поділяю ваших переконань, але готовий померти за ваше право їх висловлювати»?

Вольтер

2. Оскароносний фільм «Далласький клуб покупців» зачіпає права людей, що мають невиліковне захворювання. Про яку хворобу йдеться?

СНІД

3. Який вчений відомий не лише як батько водневої бомби, але й як знаменитий правозахисник?

Андрій Сахаров

4. Хто є автором картини «Свобода на барикадах», що зображує боротьбу французів за свої права в липні 1830?

Делакруа

5. Право людини на життя давно турбувало саме цього художника. Його «Герніка» присвячена жахам війни. Хто цей митець?

Пабло Пікассо

*Коментар:
Коли нацистський чиновник показав Пікассо на картину і запитав: «Це зробили Ви?», – той відповів: «Ні, це зробили ви».*

6. Яка письменниця присвятила свою книгу проблемі расової дискримінації в США? На думку Лінкольна, саме ця письменниця почала Громадянську війну Півночі проти Півдня.

Гаррієт Бічер-Стоу

*Коментар:
Мається на увазі книга Гаррієт Бічер-Стоу «Хатина дядька Тома».*

7. На честь якого міста названа міжнародна правозахисна група, що нагородила Андрія Макаревича премією за захист прав людини засобами культури і мистецтва?

Гельсінкі

Коментар:

Саме у Гельсінкі у 1975 році був підписаний Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва у Європі.

Підбиття підсумків раунду і загальних результатів змагання. Нагородження переможців.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukrainian/universaldeclara1.html>
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042
4. Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики в сфері культури 1968, 1980, 1982 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Правовий портал України <http://lawua.info/poisk.htm>
5. Закон України «Про архітектурну діяльність» від 20.05.1999 р. зі змінами на 21.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/687-14>
6. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.05.1995 р. зі змінами на 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/32/95>
7. Закон України «Про культуру» від 14.12. 2010 р. (зі змінами на 01.01.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
8. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. зі змінами на 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249/95>
9. Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 р. зі змінами на 21.05.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
10. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 р. зі змінами на 05.04.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

Квітень

ПРАВА ЛЮДИНИ І ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розкрити права громадян у сфері охорони здоров'я;
- ☑ з'ясувати порядок здійснення і захисту медичних прав.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ЗДОРОВ'Я – стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних вад.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я – система заходів, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами, закладами охорони здоров'я, медичними та фармацевтичними працівниками і громадянами задля збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя.

Історична довідка

– 995 р. –

перша згадка про сферу охорони здоров'я на території України: був прийнятий Устав князя Володимира Великого «Про десятини і церковних людей», де вперше згадувалися фахівці народної медицини, які надавали медичну допомогу при монастирях;

– 1946 р. –

Англія стала першою країною з ринковою економікою, яка взяла охорону здоров'я на державне забезпечення;

– 07.04.1948 р. –

засновано Всесвітню організацію охорони здоров'я, членом якої є Україна з моменту заснування;

– 19.11.1992 р. –

прийнято Основи законодавства України про охорону здоров'я.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Як мої батьки піклуються про моє здоров'я?»	Виховна година
	«Як зміцнити своє здоров'я?»	Усний журнал
5-7 класи	«Бути здоровим – це спосіб життя»	Виховний захід
	«Як мені обрати лікаря?»	Круглий стіл

8-9 класи	«Сімейна медицина як форма реалізації права на охорону здоров'я»	Учнівська конференція
	«Що потрібно знати про приватні медичні заклади?»	Консультація із запрошенням фахівців
10-11 класи	«Як реалізувати і захистити мої права у закладі охорони здоров'я?»	Дискусія
	«Порушення прав пацієнтів при наданні медичної допомоги та їх захист»	Лекція

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Бути здоровим – це спосіб життя

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розкриває поняття «здоров'я», «право на охорону здоров'я»; усвідомлює необхідність вести здоровий спосіб життя і пропонує заходи щодо збереження власного здоров'я.
Цільова аудиторія:	Учні 5-7 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Працюючи над поняттями «здоров'я», «право на охорону здоров'я» учитель/вчителька пояснює, що право людини на життя нерозривно пов'язане із правом на охорону здоров'я. Учні мають зрозуміти, що здоров'я людини є однією із найбільших цінностей, яку має оберігати кожен із нас. Учні знайомляться із нормативно-правовими документами, де закріплені гарантії захисту права людини на охорону здоров'я. Закінчується робота рефлексією щодо того, як можна реалізувати право кожної особи щодо захисту права на охорону здоров'я. Учні закінчують роботу на занятті вправою «Набір для мого здоров'я», у підсумку визначаючи, що потрібно робити кожному з нас, щоб реалізувати право на охорону здоров'я.
Обладнання:	Витяги із Конституції України, Загальної декларації прав людини, Декларації ООН прав дитини; картка кросворду «Найвищі цінності у житті людини», фліпчарт, кольорові набори для колажів «Набір для власного здоров'я».

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

2.1. Вправа «Встаньте всі, хто...»

Методична порада для учителя

Ця вправа проводиться з метою створення у класі атмосфери працездатності та початкової мотивації до теми.

Учні об'єднуються у коло (якщо це неможливо, то кожен вставатиме біля парти), учитель зачитує умови, а учні піднімаються у тому випадку, якщо така умова їх стосується.

Встаньте всі, хто:

- має рідного брата;
- любить читати;
- відвідує бібліотеку;
- займається музикою;
- любить отримувати подарунки;
- пише вірші;
- знає правила поведінки;
- був хоч раз на морі;
- любить прогулянки у лісі;
- народився у травні;
- робить фіззарядку вранці;
- знає свої права.

У підсумку учитель/вчителька зауважує, що умови були різними, але є такі, що всіх нас об'єднують, разом із тим кожний залишається неповторним. Наприкінці зазначається, що кожна людина від народження має особисті права, незалежно від того, яка у кого стать, який майновий стан, де він чи вона народилися тощо. Наприклад, у нашій державі до особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, відносять право на життя (ст. 27), право на повагу до своєї гідності (ст. 28), право на особисту свободу і недоторканність (ст. 29); право на таємницю особистого життя (ст.ст. 31, 32, 51, 52), право на недоторканність житла (ст. 30), свобода світогляду і віросповідання (ст. 35) тощо. Першим за значущістю є право на життя, оскільки якщо людина позбавлена права на життя, то вона не може набути інших прав.

2.2. Вправа «Найвищі цінності у житті людини»

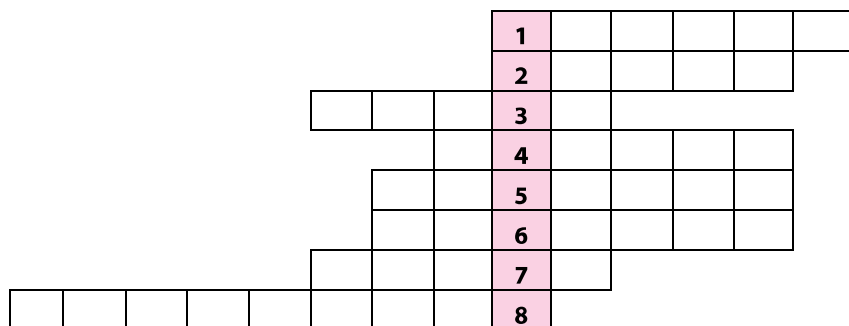
Учитель/вчителька просить продовжити речення:

«Найвищою цінністю людини є ... життя».

Розгадавши кросворд, ви зможете прочитати назву цінності, яка є невід'ємною частиною життя.

УМОВИ КРОСВОРДУ:

1. Результати пізнавальної діяльності людини, що їх називають скарбом, а навчання – ключем їх здобуття (знання).
2. Благо, яке вказує на позитивну поведінку, оцінку явища чи події. Протилежність злу (добро).
3. Почуття сильної прихильності, викликане захопленістю іншим, виключною сердечністю або відданістю чомусь (любов).
4. Цінність, яка тотожна істині і справедливості. За часів Ярослава Мудрого так називався збірник законів «Руська ...» (правда).
5. Можливість робити вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей. Протилежність рабству (свобода).
6. Усвідомлення і почуття моральної відповідальності за свою поведінку, свої вчинки перед самим собою, людьми, суспільством (совість).
7. Об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту та взаємною відповідальністю, ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості (сім'я).
8. Християнська цінність, діяльне прагнення допомогти кожному, хто має в тому потребу, втілення високої любові до ближніх (милосердя).

Підсумовуючи роботу над кросвордом, учитель/вчителька окреслює завдання заняття:

- що ми знаємо про здоров'я як цінність у житті людини?
- як реалізується наше право щодо охорони здоров'я?
- яку модель поведінки ми маємо обрати, щоб бути здоровими?

III. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ

3.1. Робота із поняттями

«Здоров'я», «здоровий спосіб життя», «охорона здоров'я».

Учитель/учителька зазначає, що найціннішим скарбом для будь-якої особи є фізичне, душевне та соціальне благополуччя, тобто здоров'я. Захист цього блага закріплено у міжнародних та національних правових актах.

3.2. Робота із документами

Учні об'єднуються у три групи та опрацьовують документи, а саме: Конституцію України, Загальну декларацію прав людини та Декларацію ООН прав дитини.

Група 1. Витяг із Конституції України, 28 червня 1996 р.:

Стаття 49

Кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності. Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя.

Група 2. Витяг із Загальної декларації прав людини, 10 грудня 1948 р.:

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який необхідний для підтримки здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення на випадок безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Група 3. Витяг із Декларації ООН прав дитини, 20 листопада 1959 р.:

Принцип 4. *Дитина повинна користуватися благами соціального забезпечення. Їй має належати право на здорове зростання і розвиток... Дитині має належати право на належне харчування, житло, розваги і медичне обслуговування.*

Принцип 5. *Дитині, яка є неповноцінною у фізичному, психічному або соціальному відношенні, повинні забезпечуватися спеціальні режим, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан.*

Завдання для обговорення:

- Як ви вважаєте, чому усі три документи приділяють таку увагу захисту життя і здоров'я людини?
- Поміркуйте, чи реалізуються ці права у вашому житті? Якщо так, то яким чином?

Наприкінці обговорення зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Особливе значення має здоров'я, оскільки, у разі його втрати або погіршення, усі інші цінності набувають іншого значення. Таким чином, визначення здоров'я не можна зводити лише до відсутності захворювання: здоров'я, як сказано у преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я, – це «стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя...», яке дозволяє повноцінно виконувати властиві людині функції, перш за все трудові, вести здоровий спосіб життя, тобто відчувати душевний, фізичний та соціальний добробут».

3.3. Вправа «Фізкультхвилинка»

Методична порада для учителя/вчительки

Можна самостійно підібрати кілька вправ для учнів (можливо, і під музичний супровід), а можна запропонувати комусь із учнів, хто відвідує спортивну школу (секцію, гурток), провести фізкультхвилинку.

IV. РЕФЛЕКСІЯ

Учитель / вчителька зазначають, що здоров'я – безцінне багатство кожної людини окремо і всього суспільства в цілому. Це головна умова повноцінного і щасливого життя. Кожен із нас має право на охорону свого здоров'я і держава повинна створити для цього необхідні умови.

4.1. Вправа «Набір для мого здоров'я»

Учням пропонується набір кольорових ілюстрацій-вирізків із сучасних журналів. Вони мають на аркуші паперу формату А-4 створити колаж «Набір для власного здоров'я».

Кожен учень чи учениця (або ж представник від кожної групи, якщо учні працювали у групах) показує свою роботу і пояснює вибір.

V. ПІДСУМОК ЗАХОДУ

Учні повертаються до очікуваних результатів заняття і обговорюють їхнє виконання.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://childrenandarmedconflict.un.org/keydocuments/ukranian/universaldeclara1.html>
2. Декларація ООН прав дитини від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_384
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Сімейний кодекс України. 10.01.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/print1400236540556358>
7. Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» в редакції від 06.09.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>
8. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>

Травень

ПРАВА ЛЮДИНИ І СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ

Історична довідка

Право людини на свободу віросповідання закладено у ст. 18 Загальної декларації прав людини (1948 р). Це право також закріплено Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (ст. 18) та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 9).

У нашій державі це право гарантовано Конституцією України та Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», в яких проголошується, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання.

Найбільш ефективним інституційним механізмом захисту права на свободу віросповідання у міжнародному праві є Комітет з прав людини ООН та Спеціальний доповідач з питань свободи релігії ООН. Комітет оцінює доповіді країн-учасниць щодо виконання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, висловлює зауваження та міркування відносно скарг держав і приватних осіб про порушення Пакту. Спеціальний доповідач робить щорічну доповідь про свободу віросповідання для Ради ООН з прав людини.

Кожній особі гарантується право на свободу совісті, релігії та переконань, а також право на свободу віросповідання. Право змінити релігію є загальноновизнаним.

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ висвітлити міжнародні стандарти щодо права людини на свободу світогляду та віросповідання;
- ☑ проаналізувати зміст права на свободу світогляду і віросповідання;
- ☑ надати методичні рекомендації щодо виховання в учнів поваги до права людини сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

СВОБОДА СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ включає вільність власного релігійного і світоглядного вибору та повагу (терпимість) до релігійного та світоглядного вибору іншої людини.

ПРАВО НА СВОБОДУ СОВІСТІ влючає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одночасно чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію чи не сповідувати жодної, відправляти релігійні культи, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ – це релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій.

АЛЬТЕРНАТИВНА (НЕВІЙСЬКОВА) СЛУЖБА – виконання обов'язку перед суспільством у вигляді цивільної служби, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням особи, яка належить до чинних згідно із законодавством України релігійних організацій, віровчення яких забороняє користуватися зброєю.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	Право на свободу світогляду	Бесіда
	Чарівний світ писанки	Майстер-клас
5-7 класи	Свобода слова, думки, світогляду і віросповідання	Година спілкування
	Знайомство із храмами місцевої громади	Екскурсія
8-9 класи	«Моя віра – моє право»	Конкурс творів
	Релігійні свята різних конфесій	Виховна година
10-11 класи	Роль і статус церкви у державі і суспільстві	Круглий стіл
	Свобода віросповідання	Виховна година

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ
Свобода віросповідання

Очікувані результати:	Учень/учениця: <ul style="list-style-type: none"> розуміє сутність свободи світогляду та віросповідання; аналізує правові ситуації щодо порушення права на свободу совісті та віросповідання.
Цільова аудиторія:	Учні 10 - 11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Використовуючи відеоматеріали та/або візуальні джерела учитель/вчителька мотивує пізнавальну діяльність учнів, звертаючи їхню увагу на необхідність поважати та захищати право на свободу совісті та віросповідання. Учитель/вчителька пропонує, працюючи в групах, ознайомитися зі статтями Конституції України, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігій або переконань та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Шляхом інтерактивних вправ учні залучаються до аналізу конкретних ситуацій на предмет порушення права на свободу совісті та віросповідання. Завершується робота рефлексією.
Обладнання:	Картки із завданнями; витяги із Конституції України; ст. 18, 29 Загальної декларації прав людини; ст. 18, 27 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; витяги із Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігійних переконань; мультимедійний проектор; фото/відеопрезентації.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

Учитель/учителька розпочинають із бесіди за запитаннями:

1. Що таке релігія?
2. Що таке віросповідання?
3. Як ви розумієте право на свободу совісті?

Учитель/учителька підсумовує бесіду, зазначаючи, що людина від народження має право бути вільною та незалежною у виявленні та захисті своїх ідей, переконань, суджень, власного погляду на світ, а також на сенс і призначення людського буття. Це справа її совісті. Сфера совісті – це приватна сфера особистості. Держава не має права втручатися у цю царину людського буття.

Учитель/учителька об'єднує дітей у 4 групи. Кожна група отримує завдання, яке містить два кейси для аналізу.

II. РОБОТА У ГРУПАХ

Учні отримують витяги із нормативно-правових актів, за допомогою яких вони аналізуватимуть запропоновані ситуації.

1. Конституція України (ст. 35).
2. Загальна декларація прав людини (ст. 18, 29).
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (ст. 18, 27).
4. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігій або переконань.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ).

Кейси для групи 1

Ситуація 1	Ситуація 2
<p>У республіці К. органи місцевої влади застосовують заходи, спрямовані на контроль діяльності релігійних громад. Здійснюються спроби відібрати у віруючих мечеті або передати їх у підпорядкування спільноти, яка є більш лояльною до політичної партії, яка прийшла до влади, або взагалі їй підконтрольна. Наразі в республіці з'явився великий список «забороненої літератури», до якого входить і релігійна література.</p>	<p>У країні Р. священнослужителів деяких релігій не допускають до кримінально-виконавчих установ. Зазвичай такий доступ мають представники однієї чи двох релігій на розсуд керівництва конкретного виправного закладу. При цьому абсолютно не береться до уваги віросповідання засуджених осіб. Також у країні відсутнє законодавство, яке дозволяло би служителям різних культур задовольняти релігійні потреби у решті режимних органів та установ, приміром, в армії, поліції тощо. Окрім цього, відсутнє правове регулювання діяльності капеланів у збройних силах.</p>

Проаналізуйте ситуації та дайте відповіді на запитання:

1. Які факти свідчать про обмеження права на свободу віросповідання у республіці К.?
2. Чи порушується право на віросповідання засуджених осіб та військовослужбовців у країні Р.? Яким чином?
3. Як слід діяти громадянинові у разі порушення його права на свободу світогляду і віросповідання?

Кейси для групи 2

Ситуація 1

Конституція І. визнає відмінні від мусульманства релігійні громади (а саме – прибічників зороастризму, іудаїзму та християнства), проте їхні права визнаються допоки ці релігійні організації не починають спонукати мусульман до прийняття своєї віри. У 2010 році пастор Ю. Н. , який прийняв християнство (і, як він стверджував, ніколи не був мусульманином), був звинувачений у відступництві від віри. Його засудили до страти через відмову зректися своєї християнської віри.

Ситуація 2

Незареєстрованим християнським церквам у К. завжди важко відшукати місце, де можна було б помолитися. Тому парафіяни євангельської церкви спробували провести богослужіння просто неба. Поліція розіграла вірян, а деяких учасників заарештувала.

Проаналізуйте ситуації та дайте відповіді на запитання:

1. Яким чином обмежується свобода віросповідання у державі І.?
2. Яких утисків можуть зазнати особи, котрі сповідують «нетрадиційні» релігії у державі К.?
3. Чому порушується право на свободу віросповідання у державах І. та К.?

Кейси для групи 3

Ситуація 1

У перші роки існування республіки К. було зруйновано 2000 церков і 400 храмів. Внаслідок цього 50 тисяч католиків, 300 тисяч протестантів і мільйони буддистів залишилися без культових споруд. Водночас, у Конституції республіки К. зазначено: «Всі люди мають право на свободу віросповідання і релігійної діяльності». Пізніше до Конституції була додана фраза: «Громадяни мають свободу антирелігійної пропаганди».

Ситуація 2

Міжнародна правозахисна організація оприлюднила щорічний звіт про стан свободи світогляду та віросповідання у світі. У документі стверджувалося, що країни Європи стають дедалі різноманітнішими в етнічному, расовому та релігійному аспектах. З-поміж іншого зазначалося збільшення кількості європейських країн, які обмежують носіння релігійного одягу в публічних місцях, що здебільшого обмежує права мусульман.

Разом із тим, уряди деяких азійських країн все частіше приймають закони, що переслідують громадян за богохульство, відступництво та поширення неправдивої інформації про релігію. Таким чином, держава втручається у релігійні справи, надаючи переваги одній релігії та утискаючи інші.

Проаналізуйте ситуації та дайте відповіді на запитання:

1. Які перешкоди існують в реалізації права на свободу віросповідання у зазначених країнах?
2. Які країни, на Вашу думку, залишаються у переліку постійних і системних порушників свободи світогляду і віросповідання?
3. Запропонуйте способи вирішення цих проблем.

Кейси для групи 4

Ситуація 1

18 березня 2011 року Велика Палата Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) оголосила очікуване багатьма рішення у справі «Лаутсі проти Італії», відомої як справа про хрести у школах Італії.

Ситуація 2

21 лютого 2008 року Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) ухвалив рішення у справі «Александрідіс проти Греції».

У липні 2006 року пані Лаутсі звернулася до ЄСПЛ із заявою про порушення права на освіту та свободу совісті її дітей, які не є християнами, та звинуватила уряд Італії у порушенні принципу світськості. Не зважаючи на те, що розміщення хрестів у класних кімнатах італійських шкіл було багаторічною традицією, вона стверджувала, що така практика порушує положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ).

9 листопада 2009 року ЄСПЛ ухвалив рішення на користь пані Лаутсі та визнав порушення права на освіту в поєднанні з порушенням права на свободу совісті.

Однак, така позиція Суду викликала великий резонанс у політичних колах та серед християнської спільноти в усій Європі. До апеляції уряду Італії, долучилася низка неурядових організацій, а також представники політичних партій та члени Європейського парламенту. Це питання також порушувалося під час сесії Парламентської асамблеї Ради Європи в січні 2010 року.

Переглядаючи це рішення, Велика палата ЄСПЛ ухвалила, що питання про релігійні символи у школах входять до меж розсуду держави. Було зазначено також, що серед держав Європи відсутній консенсус з цього питання, а тому кожний уряд може діяти на власний розсуд, якщо рішення у цій сфері не набувають форм нав'язливого навчання релігії (катехизації).

Велика Палата Суду також встановила відсутність підстав стверджувати, що влада Італії була нетерпимою до тих учнів, які сповідували інші релігії, були невірними або мали нерелігійні переконання. Суд не знайшов доказів того, що демонстрація хрестів чи розп'ять у класних кімнатах могла засвідчити зневагу чи перешкоду з боку держави до права батьків навчати та настановляти своїх дітей на життєвий шлях відповідно до своїх власних релігійних чи світоглядних переконань.

Рішення Європейського суду з прав людини поширюється на всі 47 країн, що входять до Ради Європи, включно з Україною. Згідно з ЄКПЛ рішення Великої палати Суду є остаточним.

Заявник Теодорос Александрідіс є громадянином Греції.

Йому було надано право займатися адвокатською практикою після складання відповідної присяги.

Однак, як стверджував заявник, під час складання присяги він був змушений повідомити про те, що не належав до православних християн. Власне, це і стало предметом спору.

Пан Александрідіс стверджував, що секретаріат суду надав йому для заповнення формуляр зі стандартним текстом присяги і пояснив, що слова присяги слід зачитати після «покладення правої руки на Святу Біблію». Пан Александрідіс вручив заповнену форму голові суду і повідомив, що оскільки він не є православним християнином, то хотів би скласти присягу в інший спосіб. Заявнику дозволили це зробити.

ЄСПЛ встановив, що задля складання присяги у суді п. Александрідіс вимушений був повідомити про те, що він не є православним християнином. Таким чином, аби отримати дозвіл виголосити урочисту декларацію замість релігійної присяги, він мав частково викрити свої релігійні переконання.

ЄСПЛ дійшов висновку, що порушенням прав заявника було те, що він змушений був викрити свою неналежність до православних християн. Цей факт був порушенням свободи від обов'язку демонструвати свої релігійні переконання перед іншими. Суд зазначив, що уряд не продемонстрував жодного ефективного засобу, яким заявник міг би скористатися для захисту свого порушеного права на свободу віросповідання.

Проаналізуйте ситуації та дайте відповіді на запитання:

1. Чи погоджуєтеся ви із рішенням Великої палати ЄСПЛ у справі «Лаутсі проти Італії»? Відповідь обґрунтуйте.
2. Що стало предметом спору між п. Александрідісом та урядом Греції? Які права п. Александрідіса було порушено?
3. Яким чином держава повинна забезпечити право на свободу світогляду і віросповідання?

Учні презентують результати своєї роботи, коментують та доповнюють доповіді інших груп.

III. РЕФЛЕКСІЯ

Бесіда за запитаннями

1. Що таке «свобода совісті» та «свобода віросповідання»?
2. До якої групи прав людини належать свобода совісті та свобода віросповідання?
3. Чому в деяких країнах виникають складнощі із реалізацією цих свобод?
4. Які наслідки матиме заборона сповідувати релігію з боку держави?
5. Які наслідки матиме порушення прав тієї чи іншої релігійної громади?
6. Яким чином слід реагувати громадянинові на порушення свого права на свободу віросповідання? Чи можете ви навести приклади реальних життєвих ситуацій?
7. Яку роль відіграє держава у захисті права людини на свободу віросповідання?

IV. ПІДСУМОК ЗАХОДУ

Учитель/вчителька зазначає, що право на свободу совісті, свободу віросповідання є одним з основоположних прав людини. Це є природне право і ніхто не може у нас його забрати або обмежити. Важливо завжди бути толерантними та поважати право на свободу совісті та віросповідання інших людей.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на основі релігій або переконань (Резолюція 36/55 Генеральної Асамблеї ООН від 25.11.1981 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_284
6. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

Червень

ПРАВА ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ

Історична довідка

Конституції УРСР 1919 р., 1929 р., 1937 р., 1978 р. декларували права людини, але в умовах радянського тоталітарного режиму не гарантували їхньої реалізації та захисту. Конституційний процес у незалежній Україні розпочався із 1991 року і триває донині.

Можна виділити найважливіші етапи конституційної реформи:

08.06.1995 – Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України «Про основні засади організації та самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України»;

28.06.1996 – прийняття Конституції України;

08.12.2004 – прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України», згідно з яким Україна перетворювалася з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку;

30.09.2010 – Ухвалення Рішення Конституційного Суду України щодо невідповідності Конституції України Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 року.

21.02.2014 – прийняття Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» (у редакції змін 2004 року).

2015 – 2016 – процес конституційної реформи в Україні триває (створено три підгрупи, які працюють над змінами до Конституції у сфері прав людини, правосуддя та децентралізації).

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розглянути конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина;
- ☑ сформувати навички захищати власні права та свободи.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ – акт установчої влади народу. Основний закон держави, що визначає її державний та суспільний лад, правову систему, проголошує і закріплює основоположні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, окреслює компетенції та повноваження органів законодавчої, виконавчої та судової влади.

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – основоположні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, проголошені та гарантовані державою на рівні Конституції України.

ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – умови, засоби, способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі прав та свобод особи, а також їхню всебічну охорону і захист.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	Веселі правові старти	Навчальна гра
	Подорож у Країну права	Виховна година
5-7 класи	Правова абетка школяра	Вікторина
	Захищаємо свої права	Рольова гра
8-9 класи	Знайомтеся: ваші захисники!	Зустріч з представниками правоохоронних органів
	Твої права у школі	Конкурс стінгазет
10-11 класи	Захист прав і свобод у контексті національного законодавства	Дискусія
	Подорож клубу «Феміда» у Країну права	Квест

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ
Подорож членів клубу юних правознавців «Феміда» у Країну права

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розкриває поняття «конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина»; пояснює конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина; визначає, якими нормативно-правовими документами гарантується дотримання прав та свобод людини і громадянина; дає оцінку правопорушенням (використовуючи запропоновані приклади) і пропонує заходи з унеможливлення подібних правопорушень у майбутньому.
Цільова аудиторія:	Учні 10-11 класів
Тривалість заходу:	1 година
Педагогічна стратегія заходу:	Працюючи над поняттям «конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина» учитель/вчителька, спираючись на попередні знання, пояснює, які існують гарантії і механізми їхнього захисту. Використовуючи набір інтерактивних вправ, серед яких «займи позицію», коло ідей, «кейси», «Ромашка» Блума, діаграма Венна, учні знайомляться із класифікацією конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина, розв'язують правові ситуації. Закінчується робота рефлексією, де наголошується на тому, що усі люди рівні у своїх правах і ніхто не може їх порушувати.
Обладнання:	Мультимедійне технічне забезпечення, інтерактивна дошка; презентація основних положень змісту виховного заходу, «кейси» з ключовими поняттями інституту прав людини.

ХІД ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

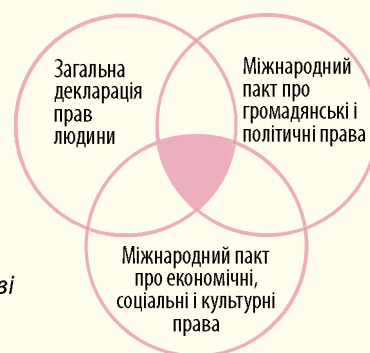
II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ УЧНІВ

Репродуктивна бесіда (робота в групах)

1. Дайте визначення поняття «права людини», «конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина» (група №1).
2. Назвіть національні та міжнародні правові акти, в яких закріплені права людини? (група №2).
3. Як класифікуються конституційні гарантії прав та свобод людини і громадянина (група №3)?
4. За допомогою діаграми Венна учні закріплюють поняття «Міжнародний білль про права людини».

Методичний коментар

Діаграма Венна – логічна вправа, яка використовується для вивчення елементарної теорії множин та ілюстрування простих співвідношень в логіці, статистиці, мовознавстві тощо. У запропонованому прикладі за допомогою діаграми Венна можна пояснити поняття «Міжнародний білль про права людини».

Міжнародний білль про права людини

Учитель/вчителька зазначає, що конституційні права та свободи людини і громадянина є одним із найважливіших інститутів правового статусу особи. У Конституції України права і свободи закріплені у II Розділі Основного закону, який є найбільшим за обсягом.

III. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ

Методичний коментар

Квест – проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються різноманітні інформаційні ресурси. Освітній квест присвячений певній темі і складається із кількох, пов'язаних єдиною сюжетною лінією розділів, насичених посиланнями на різні ресурси.

Станція 1. «Теоретична». Зустріч з експертами

Міні-лекції експертів (учні виступають у ролі експертів і роблять відповідні доповіді)

Група №1	Економічні гарантії прав та свобод людини і громадянина – це сукупність економічних факторів життя суспільства (рівень досконалості економічних відносин, раціональна система господарства, матеріальні і фінансові ресурси, тощо). У вузькому розумінні економічними (матеріальними) гарантіями є речові засоби реалізації прав і свобод.
Група №2	Політичні гарантії прав та свобод людини і громадянина – це повновладдя народу, яке здійснюється представницькими органами, запровадження демократичних засад в організацію і діяльність державного апарату, багатопартійна система, рівень плюралізму і гласності в суспільстві. Політичними гарантіями є діяльність держави та інших політичних сил, які визнають ці права і сприяють їхньому юридичному закріпленню, реалізації і захисту.

Група №3	Ідеологічні гарантії прав та свобод людини і громадянина – це загальна культура суспільства та його членів, освіченість, суспільна зрілість, рівень суспільної та індивідуальної правосвідомості, система духовних цінностей та орієнтацій. Ідеологічні гарантії – це система ціннісних орієнтирів і традицій, які склалися в суспільстві та визначають його ставлення до прав і свобод як соціальних цінностей, а отже, передбачають їх визнання, охорону тощо.
Група №4	Юридичні гарантії прав та свобод людини і громадянина – це правові форми та інститути, які забезпечують можливість безперешкодного здійснення прав особи, їх охорону, а в разі протиправних посягань, захист і поновлення. Юридичні гарантії означені в Конституції України. Юридичними (правовими) гарантіями прав і свобод людини і громадянина є їхнє юридичне закріплення, чітке визначення змісту та механізмів їхньої реалізації і захисту. Це, зокрема, право на судовий захист, право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, право на правову допомогу, на неприпустимість обмеження прав і свобод.
Група №5	Організаційними гарантіями прав та свобод людини і громадянина є діяльність державних органів і громадських організацій, спрямована на їхнє визнання, правове закріплення, реалізацію і захист.
Група №6	Міжнародними гарантіями прав та свобод людини і громадянина є їхнє міжнародне визнання як загальнолюдських цінностей, їхнє закріплення у міжнародно-правових документах та діяльність міжнародних організацій, спрямована на здійснення контролю за їхнім дотриманням та сприяння їхній реалізації і захисту.

Станція 2. «Захисна»

Кожна команда опрацьовує кейс «Механізми захисту прав та свобод людини і громадянина» і на загальний фліпчарт (дошку) прикріплюють картку із інформацією про органи, покликані захищати права людини і громадянина. Свій вибір команди мають пояснити.

Станція 3. «Правовий вибір». Аналіз правових ситуацій

Учитель/вчителька об'єднує учнів у три групи і роздає ситуації для опрацювання

Ситуація 1 (група №1)	Запитання для опрацювання
Громадянин К. із особливими потребами прибув на інвалідному візку до вищого навчального закладу міста Д., щоб подати документи для вступу. Приймальна комісія відмовила громадянину К. у прийомі документів, мотивуючи це тим, що у виші немає умов для навчання людей із особливими потребами (відсутні ліфт, пандуси тощо).	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чи правомірна відмова приймальної комісії? 2. Які гарантії забезпечують громадянину К. право на освіту? 3. Які механізми захисту прав людини потрібно застосувати у цьому випадку?
Ситуація 2 (група №2)	Запитання для опрацювання
Жителі селища міського типу зібрали мітинг на центральній площі, повідомивши місцеві органи влади про його проведення. Органи місцевої виконавчої влади припинили його проведення, мотивуючи це тим, що в організаторів мітингу відсутній письмовий дозвіл на проведення такого мітингу.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чи правомірні дії органів місцевої виконавчої влади? 2. Які гарантії забезпечують громадянам право на свободу зібрань? 3. Які механізми захисту прав людини потрібно застосувати у цьому випадку?

Ситуація 3 (група №3)	Запитання для опрацювання
Громадянин О. звернувся до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зі скаргою на дії місцевої влади, яка заборонила йому займатися підприємницькою діяльністю. Громадянин О. стверджував, що підприємницька діяльність не заборонена законом, а тому він вважає дії місцевої влади незаконними і такими, що порушують його права.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Чи правомірні дії місцевої влади? 2. Які гарантії забезпечують право громадян займатися підприємницькою діяльністю? 3. Які механізми захисту прав людини потрібно застосувати у цьому випадку?

Після аналізу ситуацій та їхнього обговорення, учитель/вчителька пропонує учням вправу «Займи позицію»

Питання для обговорення: Чи порушуються твої права у школі: так чи ні?

Дві групи учнів по чергово запитують одна одну, користуючись вправою «Ромашка Блума».

Методичний коментар

Вправа «Ромашка Блума» допоможе учням сформулювати запитання різних типів, тим самим систематизувати знання і відшукати відповідь на поставлене завдання.

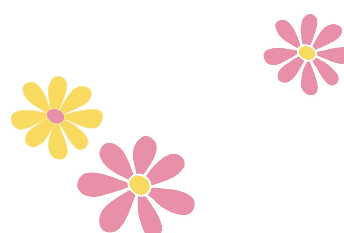
Підсумок заходу

Учні повертаються до очікуваних результатів та оцінюють свою роботу упродовж заняття.

IV. РЕФЛЕКСІЯ

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>
4. Україна – це ми! – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=Udj9U6Axlps>
5. Ти на землі людина. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=V6urHRMnifU>

Листопад

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДОВКІЛЛЯ

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ висвітлити міжнародні стандарти права людини на безпечне довкілля;
- ☑ проаналізувати екологічні права та обов'язки громадян України.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – встановлені та гарантовані державою можливості у сфері використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

ЕКОЛОГІЧНІ ОБОВ'ЯЗКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ – юридично закріплені за громадянами зобов'язання в екологічній сфері.

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ – це офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів тваринного і рослинного світу та заходи щодо їхнього збереження і відтворення.

ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ – це використання властивостей навколишнього природного середовища для задоволення естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних та інших потреб людини.

Історична довідка

Глобальні екологічні проблеми, що загострилися у другій половині ХХ ст., спонукали міжнародні організації визнати екологічні права людини. У 1972 р. у Стокгольмській декларації конференції ООН щодо питань навколишнього середовища вперше було сформульовано право людини на сприятливе навколишнє середовище.

Як підсумок численних міжнародних зустрічей – конференція ООН з навколишнього середовища і розвитку ухвалила «Порядок денний на ХХІ століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). Цей документ містить план дій країн світу задля захисту навколишнього середовища і розвитку здорової економіки для всіх народів світу, задоволення потреб людей і збереження сталого розвитку.

У рамках ООН існує ще один стратегічний інструмент, який, серед іншого, покликаний забезпечити право на безпечне навколишнє середовище – Цілі сталого розвитку 2016-2030. У 2015 році у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт ООН для прийняття порядку денного на 2016-2030 рр. задля розроблення низки управлінських заходів у сфері соціально-економічного розвитку, енергетичної та екологічної безпеки, глобального партнерства тощо.

В Україні на закріплення екологічних прав і обов'язків вплинула катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції 26 квітня 1986 року. Права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також інші права у сфері екології закріплені в ст.ст.13, 16, 50 Конституції України, окрім того, у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Стаття 66 Конституції України зобов'язує кожного не заподіювати шкоду природі та культурній спадщині, а також відшкодувати завдані збитки.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ		
Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	Як користуватися природою	Бесіда
	Краса нашої природи	Конкурс малюнків
5-7 класи	Охорона природи рідного краю	Вікторина
	Тренінг у літньому таборі відпочинку «Як правильно поводитися на природі»	Турнір юних екологів
8-9 класи	«Бережіть ліс!»	Екологічний десант
	Знайте, користуйтеся і бережіть природу	КВК
10-11 класи	Юні екологи	Брейн-ринг
	Екологічні права та обов'язки школярів	Квест

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Тренінг у літньому таборі відпочинку «Як правильно поводитися на природі»

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> знає свої права і обов'язки у сфері природокористування та екології; вміє вирішувати правові ситуації про екологічні права і обов'язки людини; робить припущення про наслідки у разі порушення екологічних прав та невиконання екологічних обов'язків.
Цільова аудиторія:	Учні 5-7 класів
Тривалість заходу:	1 година
Педагогічна стратегія заходу:	Використовуючи відеоматеріали та візуальні джерела учитель/вчителька мотивує пізнавальну діяльність учнів, звертаючи їхню увагу на багатоманітність тваринного та рослинного світу, важливість його захисту. Як підсумок цього екскурсу учитель/вчителька пропонує учням розв'язати правові вправи щодо екологічних прав та обов'язків шляхом об'єднання у групи та опрацювання відповідних ситуацій. Можна підготувати витяги із нормативно-правових актів щодо відповідальності за порушення екологічних прав (наприклад, Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) тощо). Завершується робота рефлексією власних розв'язків правових ситуацій.
Обладнання:	Підготовлені картки із завданнями, витяги із нормативно-правових актів (у разі потреби)

ХІД ЗАХОДУ
I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ
II. ВСТУПНЕ СЛОВО УЧИТЕЛЯ/УЧИТЕЛЬКИ ЩОДО ВАЖЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Усі мають право жити в безпечному для життя і здоров'я навколишньому середовищі, мати доступ до достовірної інформації про стан довкілля, користуватися загальнодоступними природними об'єктами, об'єднуватися у громадські природоохоронні організації тощо. Водночас, у кожної людини є обов'язок не заподіювати шкоду природі та, у разі заподіяння такої шкоди, відшкодовувати завдані власними діями збитки.

III. РОБОТА В МАЛИХ ГРУПАХ

Учитель/учителька допомагає школярам об'єднатися у три малі групи та пропонує кожній картку із завданням. Кожна група аналізує ситуації та надає відповіді на запитання. Групи презентують результати роботи. Після кожного виступу учитель/учителька коментує відповіді учнів на основі нормативно-правових актів.

Ситуація 1	Запитання
<p>Дев'ятикласники однієї зі шкіл села Калинівка вирушили у похід до лісу. Керівником загону обрали Миколу, 18-річного студента технікуму, старшого брата одного із учасників. Туристи рушили до лісового озера, де зупинилися на ночівлю. Школярі поставили намети, а для приготування вечері вирішили розпалити вогнище. Назбирали хмизу та за вказівками Миколи зрубали молоді деревця, щоб повісити казан над вогнем. Поїли та полягали спати. Вранці туристи вирішили рухатися далі, залишивши після себе багато сміття: порожні пластикові пляшки, консервні банки, упаковку від їжі тощо. Сашко запитав Миколу: «Може щось зробимо зі сміттям?». Микола, повагавшись, відповів: «Та закиньте подалі у кущі, з часом перегниє, а вогнище залийте водою».</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як дії учнів вплинули на природу? До яких наслідків призвели чи могли призвести? 2. Як потрібно було вчинити з відходами? 3. Хто має відповідати за заподіяну шкоду природі та якою повинна бути відповідальність?
Ситуація 2	Запитання
<p>Родини Петренків та Савченків виїхали до озера Чисте на пікнік. Засмажили м'ясо на мангалі, пограли у волейбол та бадмінтон. Семен Савченко запропонував Петру Петренку вимити в озері машини. Вони підігнали власні автомобілі ближче до берега, набрали води у відра та почали мити. Брудні масні плями почали одразу розтікатися колами по озеру, в якому купалися діти.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як зазначені дії вплинули на природу? До яких наслідків призвели чи могли призвести? 2. Хто має відповідати за заподіяну шкоду природі та якою повинна бути відповідальність?

Ситуація 3	Запитання
<p>Група школярів під час прогулянки в лісі побачила надзвичайну пташку. Вони помітили, куди пташка пурхнула, і вирішили знайти її гніздо. У гнізді, яке вони знайшли, лежали декілька яєць. Петрик запропонував забрати яйця для шкільного кабінету біології. Діти радо погодилися. У школі вони розповідали про надзвичайну пташку та показували фото з її зображенням. Коли учитель побачив дитячу «знахідку», він прикро засмутився: «Це дуже рідкісна пташка - синиця біла. Вона знаходиться під охороною Бернської конвенції та внесена до Червоної книги України як рідкісна. В Україні їх залишилося дуже мало...»</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як дії учнів вплинули на природу? До яких наслідків вони призвели? 2. Як потрібно було вчинити, аби запобігти цим наслідкам?

IV. РЕФЛЕКСІЯ

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ ЗАХОДУ

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page4>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
5. Закон України «Про Червону Книгу України» від 07.02.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3055-14>
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/page3>
7. Кравченко С. Розвиток екологічних прав людини у міжнародному праві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/505/%CA>

Серпень

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЯ

МЕТА РОЗДІЛУ

- ☑ розкрити зміст понять «демократія», «народовладдя», «самоврядування», «вибори»;
- ☑ означити форми участі громадян в управлінні державою;
- ☑ змодельювати демократичні процедури ухвалення рішень.

ОПОРНІ ПОНЯТТЯ

ДЕМОКРАТІЯ – політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом влади у державі визнається її народ. При цьому управління державою здійснюється народом безпосередньо (пряма демократія) або опосередковано через обраних представників (представницька демократія).

ВИБОРИ – ключовий елемент демократії, форма прямого народовладдя, за якої шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування).

ВИБОРЧЕ ПРАВО:

- система конституційно-правових норм, що регулює суспільні відносини, пов'язані з виборами органів держави і місцевого самоврядування – *об'єктивне виборче право*;
- гарантована громадянину можливість брати участь у виборах державних органів та органів місцевого самоврядування (активне право) та право бути обраним на виборах (пасивне право) – *суб'єктивне виборче право*.

НАРОДОВЛАДДЯ – форма демократії, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення у межах Конституції і законів України.

РЕФЕРЕНДУМ – це голосування громадян всієї держави (загальнодержавний) або певної частини її населення (місцевий) з метою вирішення найважливіших питань державного або місцевого значення.

Історична довідка

– VII – V ст. до н.е. – заснування перших грецьких колоній на території сучасної України.

– IV – VII ст. – свідчення візантійських джерел про існування військової демократії у деяких груп слов'янських племен (антів).

– 1188 р. – надання м. Магдебургу права на самоврядування, звідки і пішла назва магдебурзького права.

– 1287 р. – уперше українське місто Володимир-Волинський отримало магдебурзьке право, згодом – закарпатські міста, які входили до Угорського королівства – Хуст, Тячів, Вишкове.

– 1710 р. – Конституція Пилипа Орлика;
– 1917-1921 рр. – українська революція, під час якої було ухвалено низку документів демократичного змісту;

– 1991 р. – проголошення незалежності України;

– 1996 р. – прийняття Конституції України;

– 2004 р. – Помаранчева революція;

– 2014 р. – Революція Гідності;

– 2015 р. – початок роботи Конституційної Комісії над впровадженням конституційної реформи в Україні.

ПРОПОНОВАНА ТЕМАТИКА ЗАХОДІВ

Цільова аудиторія	Назва заходу	Форма заходу
1-4 класи	«Створюємо права і обов'язки в моєму класі»	Гра
	«Давайте жити дружно»	Конкурс малюнків
5-7 класи	«Створення правил поведінки в школі»	Гра
	«Права громадян у Давній Греції»	Гра «Що? Де? Коли?»
8-9 класи	Зустріч із депутатами органів місцевого самоврядування	Зустріч
	«Виборчий бюлетень сильніший за кулю» (Авраам Лінкольн)	Диспут
10-11 класи	«Вибори депутатів місцевих рад»	Гра

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

Вибори депутатів місцевих рад

Очікувані результати:	<p>Учень/учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> розкриває зміст понять «демократія», «народовладдя», «місцеве самоврядування»; вміє організувати процедуру безпосереднього волевиявлення громадян; знає, як реалізувати пасивне і активне виборче право.
Цільова аудиторія:	Учні 10-11 класів
Педагогічна стратегія заходу:	Учитель/вчителька на початку заняття розкриває зміст основних понять, а саме: форми демократії, місцеве самоврядування, виборче право, процедура виборчого процесу. Учні пропонуються змоделювати ситуацію безпосереднього волевиявлення на прикладі виборів місцевої ради. Закінчується захід висловлюванням вражень учасників від виконаної роботи.
Обладнання:	Мультимедійний проектор, за потреби, витяги із Конституції України та виборчого законодавства, аркуші ватману, фломастери, папір різного кольору.

СЦЕНАРІЙ ЗАХОДУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

Учитель/вчителька пропонує учням згадати визначення понять «народ» і «громадянин».

III. МОТИВАЦІЯ

Учитель/вчителька запитує учнів: Як ви розумієте вислів Дуайта Ейзенхауера: «Гасло істинної демократії не в тому, що «Нехай це зробить уряд», а «Дайте нам зробити це самостійно». Це дух народу, щоб допомогти собі та іншим».

Запитання для обговорення:

1. Що повинна зробити держава, аби цей вислів був утілений в життя?
2. Що ми знаємо про демократію? Які існують її форми?
3. Як ми можемо впливати на владу?

IV. ОСНОВНА ЧАСТИНА ЗАХОДУ

4.1. Робота над поняттями

«Демократія», «народовладдя», «місцеве самоврядування».

Нормативно –правова база:

- Конституція України;
- виборче законодавство.

Запитання для обговорення:

1. Які форми безпосередньої демократії закріплені в Конституції України?
2. З якого віку громадяни України можуть реалізувати своє право голосу на виборах і референдумі?
3. На яких принципах відбуваються вибори до представницьких органів?
4. Що таке місцеве самоврядування?

4.2. Моделювання процесу виборів до органів місцевого самоврядування (Рольова гра)

Учитель/вчителька об'єднує учнів у групи:

1 група. Місцева організація партії, яка висуває кандидатів у депутати.

2 група. Місцева організація партії, яка висуває кандидатів у депутати.

3 група. Місцева організація партії, яка висуває кандидатів у депутати.

4 група. Виборча комісія.

5 група. Засоби масової інформації.

Кожна група отримує завдання, а також витяги із виборчого законодавства.

Перед початком роботи груп учитель/вчителька роз'яснює порядок роботи над завданнями:

1. Уважно прочитати завдання.
2. Відшукати відповіді на питання у відповідних розділах виборчого законодавства.
3. Розподілити окремі питання запропонованого завдання на всіх учасників групи.
4. Підготувати доповіді про виконання завдання для загального обговорення.
5. Обрати доповідача та висвітлити результати роботи на загальному обговоренні.

Після виконання завдань на кожному етапі відбувається обговорення роботи усіх груп по черзі в загальному колі. Учитель/вчителька координує діяльність учнів, допомагає у разі потреби.

1 етап. Завдання групам:		
1-3 група	4 група	5 група
<p>1. Визначити назву і мету своєї партії.</p> <p>2. Скласти пам'ятку «Права та обов'язки місцевих організацій партії під час передвиборної агітації».</p>	<p>1. Підготувати інформацію про кількість виборців своєї місцевості.</p> <p>2. Скласти пам'ятку «Права та обов'язки виборчої комісії».</p>	<p>1. Обрати види та назву засобів масової інформації, в яких ви працюєте, розподілити учасників групи відповідно до видів засобів масової інформації.</p> <p>2. Скласти пам'ятку «Права та обов'язки ЗМІ».</p>
2 етап. Завдання групам:		
1-3 група	4 група	5 група
<p>1. Внести подання кандидатур до складу виборчих комісій.</p> <p>2. Обрати кандидатури кандидатів у депутати відповідної ради.</p>	<p>1. Визначити загальний склад місцевої ради відповідно до кількості населення вашої місцевості.</p> <p>2. Сформувати склад виборчої комісії. Скласти присягу всім членам виборчої комісії.</p>	<p>1. Зробити розподіл учасників групи на 4 підгрупи і закріпити кожна підгрупу відповідно за 1, 2, 3, 4 групою, поставити завдання своєї діяльності.</p> <p>2. Кожна підгрупа бере участь у роботі 1, 2, 3, 4 груп з метою висвітлення інформації щодо дотримання чи порушення законодавства учасниками виборчого процесу.</p>
3 етап. Завдання групам:		
1-3 група	4 група	5 група
<p>1. Надати списки кандидатів у депутати до виборчої комісії.</p>	<p>1. Зареєструвати кандидатів у депутати відповідної ради, їхніх довірених осіб та видати їм посвідчення.</p>	<p>1. Змодельювати ситуацію щодо скасування рішення про реєстрацію кандидата в депутати.</p>
4 етап. Завдання групам:		
1-3 група	4 група	5 група
<p>1. Провести передвиборну агітацію.</p>	<p>1. Організувати зустрічі кандидатів у депутати.</p>	<p>1. Забезпечити поширення інформації про події, пов'язані з виборами по кожній групі.</p>
5 етап. Завдання групам:		
1-3 група	4 група	5 група
<p>1. Взяти участь у виборах.</p>	<p>1. Виготовити виборчі бюлетені.</p> <p>2. Провести вибори.</p> <p>3. Підрахувати голоси виборців.</p> <p>4. Оголосити результати виборів.</p>	<p>1. Забезпечити поширення інформації про події, пов'язані з виборами у ЗМІ.</p>

V. РЕФЛЕКСІЯ

Учитель/вчителька пропонує кожній групі по черзі висловити враження від заняття.

VI. ПІДСУМОК ЗАХОДУ

Учні повертаються до очікуваних результатів і з'ясовують їхнє виконання.

СПИСОК КОРИСНИХ ЛІНКІВ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про Всеукраїнський референдум» від 06.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
4. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
5. Закон України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

Біографічна довідка авторів посібника

Бляшенко Наталія Миколаївна, вчитель-методист вищої категорії, Запорізька суспільно-гуманітарна гімназія № 67.

Дністрянська Наталія Володимирівна, вчитель історії та правознавства Луцької гімназії № 18, вчитель-методист, вчитель вищої категорії.

Зорнік Тетяна Євгеніївна, вчитель історії та правознавства Коростишівської гуманітарної гімназії № 5 ім. Т.Г. Шевченка Житомирської області, вчитель вищої категорії, вчитель-методист, відмінник освіти України.

Євтушенко Раїса Іванівна, головний спеціаліст департаменту загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

Клименко Нінель Павлівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти та виховання Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Майорський В'ячеслав Віталійович, заступник директора з науково-методичної та експериментальної роботи Чорноморської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Чорноморської міської ради Одеської області, учитель вищої категорії, учитель-методист.

Муза Олег Валентинович, доктор юридичних наук, завідувач сектору наукового супроводу моніторингової діяльності Інституту законодавства Верховної Ради України, старший науковий співробітник.

Павловська-Кравчук Вікторія Анатоліївна, кандидат юридичних наук, директор Харківського приватного навчально-виховного комплексу «Вересень» Харківської області, вчитель правознавства.

Перепьолкін Євгеній Олександрович, заступник директора з наукової роботи, вчитель вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист історії та правознавства Кошарського закладу «Полтавська гімназія № 6 Полтавської міської ради Полтавської області».

Проценко Андрій Миколайович, учитель Харківської гімназії № 47 Харківської міської ради Харківської області, має вищу кваліфікаційну категорію, звання «Старший учитель». Співавтор навчальної Програми безперервної правової освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів та дітей у дошкільних навчальних закладах Харківської області.

Свіриденко Олег Сергійович, методист Центру методичної та аналітичної роботи КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти». Співавтор навчальної Програми безперервної правової освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів та дітей у дошкільних навчальних закладах Харківської області.

Степанова Наталія Михайлівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку, завідувач Центру громадянської освіти Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради.

Терно Сергій Олександрович, доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України, керівник сектору лабораторії модерної історії України та інноваційних освітніх технологій Запорізького національного університету.

Філіпенко Тетяна Михайлівна, заслужений учитель України, вчитель історії Курахівської гімназії «Престиж» Мар'їнської районної ради Донецької області.

